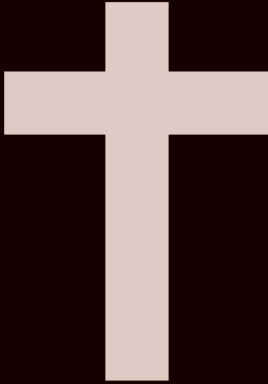

Ghayavi Mak

The Gospel of Mark in the Ghayavi Language of Papua New
Guinea

Ghayavi Mak

The Gospel of Mark in the Ghayavi Language of Papua New Guinea Buk Mak long tokples Ghayavi long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ghayavi

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-06-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Jun 2022 from source files dated 13 Jun 2022
5eca02b6-0fbe-5d4b-a42b-307eb927d40b

Contents

Mak	1
---------------	---

Mak

Jon Touvitowasamagha Yesu Ina Keta Ivovo Kavikaviyei

(Matiu 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Weni na Yesu Keriso, Meimeituwa natuna, Varana Beibeina ikarei.

² Ivi karei, Meimeituwa ina kikiverena* Aisaiya kununa kava igirugirumi na Meimeituwa ina buka kamonai, evavavo bo,

“Ke kitai, kununa aku wasawasa ana ki tawayei ma

am keta ina vo kavikaviyei.☆

³ Wasawasa edimadima dobututu wai evavavo bo,

‘Bada ina piti kubina ko vokavikaviyana, ina keta kovo manimaniniya ma ina yawara.’”☆

⁴ Vagheina ma wasawasa Jon ipiti rava ivivi towasamaghisi* dobututu wai ma Meimeituwa varana ivivi debei rava kurisi ivavavo bo, “Kota viremi ami berabero wai ma ami bera bero Meimeituwa ina nota kuputemi. Nuke taku ani towasamaghimi* na ini matakira da ami bera bero kone kuputei.” ⁵ Ma rava tupasi yavu dobu Juidia ma Jerusalem sinenai ikasibau Jon iti yanei. Maranai asi bera bero ivi debei, touna ivi towasamaghisi* Jodan yokowinai.

⁶ Ma Jon kana gara ikoteni na kamel* munimuninai iwouri ma ina bori saghira borinai isaghiri nana ghamoghamo kwapirina ma touna na keitupisi ikamkam ma manigewa imuma.* ⁷ Ma rava iki kisi ma ivavavo bo, “Muriku wai sago epitipiti, touna na ighe sasara iya taku nuke. Taku na iya kovokovoghina da ana tepika kana kae vopapara ghuravina ana vo tariya. ⁸ Taku na yokowai ai towasamaghimi*, ma touna na Kanuma Vokuwayinai ini towasamaghimi*!”

Jon Yesu Ivi Towasamaghi

(Matiu 3:13-17; Luk 3:21-22)

⁹ Touna maranai, Yesu Nazaret yai ipiti Galili sinenai ma ipiti Jon kurina, ma Jon ivi towasamaghi Jodan yokowinai. ¹⁰ Ma maranai yokowai igheghe tawayei, ikita

da kunuma itamotaweyana, ma Kanuma Vokuwayina kitana kama gabubu isoru ku tepana. ¹¹ Ma pona kunuma yai ikasibau Meimeituwa ivi sisiya ivavo bo, “Tam na natuku, aku nuwa yuyuna ma ai gheghena kiraki yem.”

Seitan Yesu Irubui

(Matiu 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Mara sago kava touna murinai Meimeituwa Kanumina Yesu ivo tawayei ku dobututu irui. ¹³ Mara foti dobututu wai imake ma Seitan ivovo rubui. Touna na ghamoghamo kwakokwakosi sanasi yai imakemake nani dobnai, ma Meimeituwa ina aneya iruru koyaghi.

Yesu Tiya Touyebayebaghisi Ruwamaruwa Ighoresi Da Ita Wagisei

(Matiu 4:12-22)

¹⁴ Keivavo Herod, Jon Touvitowasamagha* ku dibura itawana runi, ma murinai Yesu inae ku Galili ma Meimeituwa varana idimedimei rava kurisi.☆ ¹⁵ Ivavavo bo, “Meimeituwa mara itereterei na isegha! Meimeituwa ina Koyaga Yawasa Kuvouna ina rava kubisi na namada weni. Tami ami bera bero kone kuputesi ma varana beibeina ko tumetumei.”

¹⁶ Mara sago maranai Galili yawawina magaminai iyawayawara, ma tiya touyebayebaghisi* ruwa ikitasi, Saimon ma teina kiki Anduru, yawawai* iweiweito. ¹⁷ Ivi sisiya kurisi ma ivavo bo, “Ko piti, ko wagise ku. Ma ani beyemi da rava kona konasi da ina tumetumeku kama iki makava tiya ko konakonasi na nuke.”

¹⁸ Mara sago kava asi weito ivoteresi ma iwagisei.

¹⁹ Ma nuke berokikina ine riya magamai kava, Sebedi natunatuna Jems ma Jon asi waga kamonai asi weito iwouwoura munamagha na ikitasi. ²⁰ Ma, mara sago kava ighore kurisi ivavo bo, “Ko wagiseku.” Vagheina ma asi mamai waga kamonai ina toubagibagi meiteni ine kuyowesi ma iwagisei.

Yesu Kanuma Berona Koroto Yai Ivi Kasi-buni

(Luk 4:31-37)

²¹ Vagheina ma Yesu ma ina touvotaghotagho dobu ku Kapaniam isegha, ma maranai Sabati* isegha, Yesu dam Jiu asi vibeyebeyena ku numana irui ma

☆ 1:2: Malachi 3:1

☆ 1:3: Aisaiya 40:3

*

1:6: Kana gara Kamel munimunina ma borisaghira ghamoghamo

kwapirina. Kama Elaija ikotekote na nuke.

☆

1:14: 6:14-29

giu ivi karei Meimeituwa varana rava kurisi. ²² Igiugiu na kama raves sago ere maragasina, iya kama Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyena* nuke, touna kubina rava ina giu ivi deiyei.†

²³ Igiugiu maranai dam Jiu asi vibeyebeyena numana sinenai koroto sago kanuma berona itowai na igarara rukwatu. ²⁴ Ma ivavo bo, “Am kayowana avai gwabiki yai, Yesu koto Nazaret? Ku piti wike kwa pupuniki bo? Asakovi da tam iyai, tam na Meimeituwa ina Vokuwayina.”

²⁵ Ma, Yesu ikawarupotei “Kevi yasamim! Koroto ke kasibu kuyowei.”

²⁶ Vagheina ma kanuma berona koroto ivo kirokiroroi ma ere gararina ikasibu kuyowei.

²⁷ Ma rava tupasi yavu ivi deiyena sasarei ma tousi mani ivi tupa vivirana meyesi ma ivavo bo, “Wena avai? Weni na giu vouna ere maragasina! Weni korotona na ina maragata imake da kanuma berosi, ina kawa rupotesi ma ivo teketekei!”

²⁸ Mara sago kava Yesu varana ivi turawasei Galili dobuna inunui.

*Yesu Rava Ipesari Sasara Ivi Yawasisi
(Matiu 8:14-17; Luk 4:38-41)*

²⁹ Ma mara sago kava tousi dam Jiu asi vibeyebeyena numana ikasibu kuyowei ma inae Saimon ma Anduru asi ku numa ma Jems ma Jon meiteni ine yavuyavu.

³⁰ Saimon rawananaki wavinena igubaga ikenakena, muyamuya iveiya ma mara sago kava Yesu ivi seghei. ³¹ Ineru kuriya, imana iveiya ma ivowagui da ivo meiri. Mara sago kava muyamuya ivoterei ma kasi vavai ivo kavikaviyei.

³² Namada ivivi kuririsi, ma yabodiri inene make maranai, rava gubagubagisi ma kanuma berosi itowatowasi na ipiti yesi Yesu kurina.‡ ³³ Ma meiteni rava tupasi yavu nani ku dobuna iriyei ma matamkwetai ivi damnisi. ³⁴ Ma Yesu rava ipesari

kirakai ivi yawasisi kasi gubaga bogeibogei ma kanuma berosi ipesari sasara ivi kasibunisi rava sinesi yai. Yesu kanuma berosi iya iti vagheinesi da ini sisiya, isakovi da touna na Meimeituwa natuna kubina.§

*Yesu Galili Yai Idima
(Luk 4:42-44)*

³⁵ Boiboighi nubanubanai, dididibarinai, Yesu ikena vomeiri, numa ikasibu kuyowei ma ine seirana touna maniduma ivivi kawavenoveno. ³⁶ Murinai Saimon ma ina rava ivo meira inegwanegwai. ³⁷ Ma maranai ipananai, ma ivavo, “Rava tupasi yavu itarakasiyanem!”

³⁸ Yesu, ikipotesi ma ivavo bo, “Ta nae ku meyagi gwabigwabitali, ma taku Meimeituwa varana rava ana giunisi. Iyamna na touna kubina apiti.” ³⁹ Vagheina ma Galili ine bouni Meimeituwa varana ivi debei dam Jiu asi vibeyebeyena numasi sinesi yai ma kanuma berosi ipesari sasara ivi kasibunisi rava gwabisi yai.

Yesu Koroto Lepera Iveyia na Ivi Yawasi
(Matiu 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Mara sago koroto sago gubaga bero tomatomana lepera* iveiya. Ipti Yesu kurina ma kae tupina iru tonai maghiononai ma ivi weno kuriya ma ivavavo bo, “Tam na kovokovoghina kwa beraku da ana seyaseya, mike da am kayowana.”**

⁴¹ Vagheina ma Yesu iru nuwayakapowei, imana ivo roroni ma ivotovoni ma ivavavo bo, “Vagheina, aku kayowana. Tam ku seyaseya!” ⁴² Ma mara sago kava koroto nininai gubaga ikovi, ma ibeibai meme. ⁴³ Bade Yesu ikikiraki yei, “Ke nae. ⁴⁴ Rava iya kwi seghesi da taku avai aberai. Ke nae maninina prist*kurina ma kwi beye meyem. Ma banuwara ina suwaghi ku yawasa kubina, Mosese ina vigheiyena nuke evavavo da touna rava ini matakiresi da tam ku seyaseya kubina.”††

† 1:22: Kununa kava Meimeituwa Mosese vigheiyena iverei da Dam Israel iverei kubisi da ita vo tekateka. ‡ 1:32:

Yabodiri ine make iyamna touna na iyamroverove marana ita kovoghi. Dam Jiu asi iyamroverove marana na Fraide yai yabodiri inene make na ikarei ma Satade yai yabodiri enene make na etata kovoghi. § 1:34: Yesu isakovi mike da kanuma berosi iti vagheineisi ma ita vavo bo touna na Keriso da rava ita sunasi ma ita darui da iti tou vighavighaviya badana kama ivivi yavayava yei na nuke. Jon 6:15 ko kitai. ** 1:40: Dam Jiu asi vigheiyena rava gubaga bero tomatomana meiteni nana dowadowana ma rava asi basabasara. Dam Jiu tousi iya kovokovoghina da rava sago nani gubagina meiteni ina votovoni. Rava dowadowasi na iya iti vagheinesi tempol yai ini taparoro bo meyagi yai ina runuma. Mike da rava dowadowana iyawasa, touna bade iseyaseya meme, vivagheina Meimeituwa kurina ma kovokovoghina rava meiteni ina runuma ma tempol yai ini taparoro. †† 1:44: Prist touna iyai banuwara ekapakapuna Meimeituwa kurina rava kubisi nana ina ki sakova da koroto kana gubaga berona ikovi.

⁴⁵ Touna Yesu ponana iya iti yanei, ma ikasibau rava ivi segheseghesi avai itupuwa kurina ma varana dobu yavu in-ununui. Touna berana kubina Yesu iya kovokovoghina debanai ita rurui ku meyagi, bade inene seiseirana touna maniduma ma rava dobu tupana yavu ipitipiti kuriya.

2

Yesu Koroto Bakobakona Ivi Yawasi
(Matiu 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Yesu ma ina touvotaghotagho ivovira meme ku Kapaniam. Mara visa murinai rava ivi yanei da Yesu na numai, ² ma rava ipesari sasara nake iriyei, da wasa kegha numa sinenai bo matamkwe-tai. Yesu Meimeituwa varana igiugiunisi. ³ Korokoroto asi vi ruwamaruwa koroto bakobakona nigharai ikavari ipiti yei Yesu kurina. ⁴ Numaduba irakata sasara da iya kovokovoghina korotona ita piti yei Yesu kurina, vagheina ma wawanai itu tete ighai ku vovo ma vovo ivo rikarikai.* Yesu vovonai ma imakemake na. Gavogavo vovo wai iberai ikovi, koroto bakobakona nigharai ghuravai ivi soruni, Yesu ku dogarina. ⁵ Yesu asi tumetume ikitai, ma ivavo koroto bakobakona kurina, “Natuku, am bera bero anota kuputei.”

⁶ Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyena* nani dobusi yai imakemake. Tousi mani asi notai ivivi tupavireyana meyesi: ⁷ “Meimeituwa kava bera bero ina nota kuputei. Avikubina weni korotona weni nuke isisiya? Touna Meimeituwa igibowei*, evavavo touna Meimeituwa nukel!”

⁸ Mara sago kava Yesu ina kanuma ikasi beyei da tousimani avai ivivi nuwatetei, ma ikisi bo, “Avikubina nuke koi nuwatete? ⁹ Meni itekateka: Mike da ata vavo koroto bakobakona kurina, ‘Am berabero anota kuputei,’ bo mike da ata vavo, ‘Ke vomeiri ma am nighara ke kavari ma keyawara?’ ¹⁰ Ani beyemi da kona kitai da taku na Koroto Keimatana*, ma maragata gwabikuwai da berabero ana nota kuputesi.” Bade koroto bakobakona ikiya, ¹¹ “Akim, ‘Ke vo meiri! Am nighara ke kavari ma am ku numa ke nae!’” ¹² Koroto ivo meiri, ma mara sago kava ina nighara ikavari, ma inae, numaduba matasi yai.

Tupasi yavu ivi deiyei, ma Meimeituwa ivo epaepae ma ivavavo bo, “Iya meyana bera sago weni nuke kata kitai!”

Yesu Livai Ighorei

¹³ Yesu Kapaniam ine kuyowei ma ina touvotaghotagho meiteni yawawa* magami nai kava iyawara ine nae. Numaduba ipiti kuriya Meimeituwa varana igiugiunisi. ¹⁴ Ineriya maranai koroto sago kana wava Livai, Alfias natuna, ikitai. Ina make-make yai imakemake ma taks* iragaragau Rom asi gabeman kubina. Yesu ikiya, “Ke wagiseku ma kwi aku vi touvotaghotagho.” Vagheina ma ivo meiri da ine yavuyavu.

¹⁵ Touna murinai, Yesu ma ina touvotaghotagho Livai ina numai ikamkam, taks* touragunisi ma bera bero ravasi meiteni, bade tousi Yesu iwagiwagisei nake ma wike.† ¹⁶ Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyena* ruwamtousi, tousi na Parisi*. Yesu ikitai taks* touragunina* ma bera bero ravasi meiteni ikamkam yavuyavu. Touna kubina Parisi* ina touvotaghotagho ikisi, “Avikubina taks* touragunisi* ma bera bero ravasi ruwamtousi meiteni ekamkam?” ¹⁷ Yesu touna ivi yanei, ma ivi sisiya kurisi, “Bunama ravana na iya rava yawayawasisi kubisi ita piti. Kegha, bunama ravana na rava gubagubagisi kubisi ipiti.” Ma ivi sisiya kurisi, “Taku iya ata piti da rava beibeisi ani yawasisi ma apiti da bera bero ravasi kubisi.”

Vi Taravira Vi Siya Kubina

¹⁸ Mara sago Jon ina touvotaghotagho ma Parisi* ruwamtousi asi dam ivivi siya. Rava ruwamtousi ipiti Yesu kurina ma ivi sisiya kurina, “Jon ina touvotaghotagho ma Parisi* asi touvotaghotagho isiya. Ma am touvotaghotagho avikubina iya ita vivi siya?” ¹⁹ Yesu ivavo kurisi, “Maranai tavine vouvou korotona, ina rava meiteni na kara iya ini siya, tousi nuke bo? Maranai tousi meiteni, tousi iya kovokovoghina ini siya tousi inuwa beibai sausau kubina.☆ ²⁰ Ma maranai mara ina segha, tavine vouvou korotona ina vei tawayei, ma nani maranai ini siya, tousi ini nuwaboya kubina.”

* 2:4: Numa tepanai gavogavo iyamoni. Dam Jiu asi numa na vovo benabenasi dobodobo wai ipati. † 2:15:

Mosese Meimeituwa ina vigheiyena igrumi, ma ita vo teketeke bubuna kiraki yei, bade Dam Jiu asi bera ruwamtousi ipesari sasara ivo tekateka bubunisi. Rava weni vigheiyenasi iya ita vovo teketekesi na tousi evavavo na rava berosi.

☆ 2:19: Hosea 2:16-20; Ephesians 5:25-27; Revelation 21:1-4

²¹ Bade ivavo, “Taku bera vouna apiti yei, ma iya iti kovokovoghana ami bera wadubosi meiteni. Rava iya iyai gara vouna ina veiya ma gara wadubona tamo sikana ina popopotai, mike da nuke ina berai na gara vouna ini teiteinana na gara wadubona ina ta sikai, ina berai na ina ta sika nabanabai. ²² Bade nuke, iya iyai wain vouna ku wainkwapira* katamanina ina terei. Mike da touna ina berai, na nani wainkwapirina ini kwata. Iya kovokovoghina ita ta nabai maranai wain ipuropuroi. Avai ina tupuwa na wain ma wainkwapira* ini bero ruwas! Kegha, rava wain vouna na ku wainkwapira* vouna ku sinena ina terei!”

Vitaravira Sabati Kubina*

²³ Mara sago Sabati* yai Yesu ma ina touvotaghotagho vavai ere poposi rovuna* sananai iyawayawara. Maranai iyawara ine nae ma ina touvotaghotagho poposi ivuvuvu ita kam. ²⁴ Parisi* ruwamtousi ivi sisiya kurina maranai ikitasi nuke iberabera, “Ke kitai! Aki vigheiyena bagibagi Sabati* yai ivi ghaiyei. Avikubina tousi evovo bagibagi?”

²⁵ Ikipotesi ma ivavo bo, “Tami kade meyana ko siyavi bo kegha Devida avai iberai maranai ina yaraga meiteni kam isiraghe ma ivoyadagha? ²⁶ Touna ko siyavi na, avikubina iyamna iya koti nuwa vitetei? ²⁶ Devida Meimeituwa ina numa iruni maranai Abaiatar nana prist* gheghena ma ivi bagha da parawa kubina. Prist gheghena parawa visana iveri. Nani parawina na parawa tarapaparina. Prist kava nani parawina ina kaniya, bade Devida visana ikaniya. Ma nuke parawa ruwamtousi ina yaraga iveresi. Bade nuke Meimeituwa iya ita notai da touna ita bero!” ²⁷ Yesu ivi sisiya kurisi iteretupe meyei, “Meimeituwa Sabati* iterei na rava vowagusi kubina! Ma iya rava ita yamonisi da Sabati* kubina! ²⁸ Vagheina notana weni nuke: Touna kubina ina Koroto Keimatana* nana Bada, bade Sabati* badana!”

3

Yesu koroto ima sirasiraghena ivi yawasi (Matiu 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Mara sago Yesu dam Jiu asi vi beye-beyena ku numana irui meme, ma koroto ima sirasiraghena na imakemake na ikitai.

² Parisi* ruwamtousi asi kayowana da iti waroi, ma ikitakita nunura bubuni da ita kitai koroto ima sirasiraghena iti yawasi Sabati* yai.

³ Ma Yesu koroto ima sirasiraghena ikiya, “Ke meira riya rava maghinosi yai kwa meiri.” ⁴ Bade nani ravasi ivi taraviresi ivavo bo, “Avai ita vigheiyena ivagheineta da Sabati* yai ta berai: Bera beibina ta berai bo bera berona ta berai? Bo ti yawasa bo ti siraghe?” Bade iya iyai ita ki potei.

⁵ Ma ere nuwaghisisina ikita kwavikwa-vivirosi. Tousi nuwanuwasi ibagibagi sasara, ma touna kubina Yesu nuwanuwana iberu. Bade ivavo koroto ima sirasiraghena kurina, “Imam keta roroni.” Ma imana ita roroni ma iyawasa.

⁶ Vagheina ma Parisi* mara sago kava ivomeiri ma inae Herod ina dam* kurisi ma sausau keta inegwai da Yesu iti waroi ma iti siragheni.

⁷⁻⁸ Yesu ma ina touvotaghotagho meiteni ine seirana yawawa* ku magamina, ma numaduba Galili yai iwagisei. Rava ipesari sasara Yesu bera iberabera na varana ivi yanei, ma vagheina ma rava ipiti kuriya Juidiai, Jerusalem yai, Idumeai, ma dobu tupana yavu idamana Jordan nevanewa nai ma ighae Taiya ma Saidon ririvisi yai. ⁹⁻¹⁰ Rava ipesari sasara ivi yawasisi, ma nuke rava gubagubagisi ivivi vo duduwana da ita votovoni kubina. Vagheina ma rava igugugu sasarei kubina ina touvotaghotagho ikisi da waga sago ita kitai da iti yapakei. ¹¹ Meni dobunai kanuma berosi ikitakitai na kae kunukununai itawat-awayesi ma iruru kwatu kurina, “Tam na Meimeituwa natuna!” ¹² Bade Yesu iki kikiraki yesi da iya ini sisiya da touna iyai.

Yesu Ina Aposol Ivinesi*

(Matiu 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Yesu ighe koya ku tepana ma ina kayowana korokorotosi ighoresi ipiti kuriya, ma ipiti kurina. ¹⁴ Korokoroto asi vi 12 ivinesi da ita ta gwabiya ma ivi wavasi aposol*. Ivavo kurisi, “Aku kayowana da tami kona ta gwabiku, ma muriyai ana kitawayemi kona ka sibau da varaku rava kona ki veresi.” ¹⁵ Ma maragata iveresi da kanuma berosi rava itowatowasi na ini ka sibunisi. ¹⁶ Asi vi 12 ivinesi na kasi wava na weni:

Saimon (iyai Yesu ighorei na Pita)*

✠ 2:25: 1 Samuel 21:1-6

* 3:16: Pita iyamna na “wakima”.

¹⁷ Sebedi natunatuna Jems ma teina kiki Jon, Yesu ivi wavasi Boanegas (touna iyamna na 'warikekeya natunatuna,')

¹⁸ Anduru,

Pilip,

Batolomiu,

Matiu,[†]

Tomas,

Jems, Alfius natuna,

Tadius,

Saimon na Selot[‡]

¹⁹ ma Judas Iskariot iyai Yesu ivi benabenamei.

Rava Ivavo Da Yesu Na Kanuma Berosi Ibadebadei

(*Matiu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10*)

²⁰ Ma bade Yesu ma ina touvotagho-tagho ku numa sinena irui, ma bade numaduba iriyei, ma tousi iya kovokovoghina da ita kam. ²¹ Maranai ina dam nuke ivi yanei kubina na ivavo, "Isanene bo," ma ivo meira da ita nae matepona ita vowai ma ita ruteni. ²² Touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyena yai ruwamtousi Jerusalem yai isoru ma ivavo bo, "Touna na kanuma berosi asi bada Bielsibab ibadebadei! Touna ina maragatai Yesu eberabera! da kanuma berosi ikasibunisi."

²³ Ma Yesu ighoresi ma meibai ivi sisiya kurisi, ivavo bo, "Ikimakava Seitan ita bera! da Seitan iti kasibuni?" ²⁴ Mike da keivavo touna mani ita meiri tavirei ma touna mani iti ghaviya meyei nana nani keivavona iya kovokovoghina da ita meiri. ²⁵ Ma nuke bade dam ita meiri tavirei ma iti ghaviya meyei nana nani dam na iya kovokovoghina da ita meiri. ²⁶ Ma mike da Seitan ina dam tousi mani ita yaraghisi ma iti ghaviya meyesi kara iya kovokovoghina da ita meiri. ²⁷ Weni na meiba sago Seitan ina bera: Iya iyai kara ina rui koroto maragasina ina ku numa ma ina purapura ina yapi. Kegha da kununa ina patuma kikiini ina kenakena ma muriyai da ina numai ina yapi. ²⁸ Weni na sisiya keimatana akiki bubunimi. Meimeituwa kara kovokovoghina rava avai eberabera! isisiya wapawapa bo igibowa rava kurisi na ina nota kuputei. ²⁹ Ma bade rava iyai Kanuma Vokuwayina ini gibowei, Meimeituwa kara iya kovokovoghina ina nota kuputei ma

ina bera bera ina make vaghata." ³⁰ Yesu weni nuke ivi sisiya kanuma berosi ivivi ka sibunisi na Kanuma Vokuwayina ina maragatai, ma tousi na ivivi sisiya wapawapa ma Kanuma Vokuwayina ivivi gibowei* kubina rava ivavavo bo, "Kanuma berona itowai."

Yesu Ina Dam Wosina

(*Matiu 12:46-50; Luk 8:19-21*)

³¹ Ma bade Yesu ina maduwa ma teiteina yoghoyogho isegha ma matarai ivivi meiriyana, ma rava sago ikitawa yei da Yesu ita kiya da ita kasibau kurisi. ³² Numaduba irakata sasara Yesu imake garigariya, ma nani ravasi ikiya, "Am maduwa ma teiteim yoghoyogho matarai ma enegwanegwam." ³³ Iki potesi ma ivavo, "Aku maduwa ma teiteiku yoghoyogho na iyavo?" ³⁴ Bade ikita kwa viviro rava kae kunukunu nai imakeni, ma ivavo bo, "Kovi yana! Weni na aku maduwa ma varevaresiku!" ³⁵ Ivavo Meimeituwa ina keta ekivikivini na varesiku, novuku, ma aku maduwa."

4

Tano Ruwamaruwa Vi Meibana

¹ Yesu giu ivi kare meyei Galili yawawina ririvina. Rava damsi inae ina giu ivivi yanei, numaduba irakata sasara kubina da ku waga ivo geru da kamonai imake yawawa* tepanai, ma rava yawawa* kawa ririvina imeirini. ² Yesu meibai ivi sisiya, bera tupana yavu igiugiunisi. ³ Yesu meibai ikisi. Ivavo bo, "Weni kovi yanei. Koroto sago, ina dowa ina kupurai iuwata yavui, ma pesi ivo suwasuwaghisi.*" ⁴ Pesi ruwamtousi na ketaki yai iririgha, da kiu ipiti da ikam yavusi. ⁵ Pesi ruwamtousi na dowo kimakimarina iririgha, ma nani pesisi mara sago kava igogo, ⁶ bade ramramsi na itukemakema wota, maranai yabodiri iranansi, na iberasi da isiraghe. ⁷ Pesi ruwamtousi inamona tonatonasi yai iririgha, ma inamona igogo ighae da iruputanisi ma iya iti yam. ⁸ Bade pesi ruwamtousi na dowo beibeina iririgha na iru titi ma igogo bubuna ighai ma tupasi ivi yam bubuna. Ruwamtusi ivi yam na 30 ma ruwamtousi ivi yam na 60, ma ruwamtousi ivi yam na 100 kovokovoghina." ⁹ Ma

[†] 3:18: Matiu touna na Livai. [‡] 3:18: Selot iyamna na dam iyavo ikayokayo wei da Rom asi gabeman iti ghaviyei.

* 4:3: Iya ita yasiyasira kani nuke, ivosuwawagha kama raisi nuke.

ikisi, “Mike da tinimi emakemake na avai akikimi na kovi yanei.”

Iyamna Avi Kubina Yesu Meibai Ivi Sisiya (Matiu 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ Mara sago, Yesu ina touvotaghotagho* asi vi 12 ma rava ruwamtousi kava meiteni ma ivi taraverei meiba kubisi.

¹¹ Yesu ikipotesi ma ivavo, “Tami kava avi vagheinemi da Meimeituwa ina kabiseyemi da vara kena gavugavuna koni seghani Meimeituwa ikarei da rava ina koyaghisi yawasa vounai. Touna rava wapawapa kara iyamna iya ina sakovi, meibai kava ana vivi sisiya. ¹² Nuke ana berai da tousi sisiya katakatamanisi Meimeituwa ina kikiverena* kununa kava igirumi na ina tupuwa,

“Tousi ina kita ma ina kita ma kara iya ina vo modiya,

Ini yana ma ini yana ma kara iya ina sakovi, Bo mike da asi bera bero ina ne kuputei da ana nota kuputesi.”[†]

Tano Ruwamaruwa Meibana Iyamna (Matiu 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Yesu ivi tarakasi yanesi, “Avai? Iya kota sakovi da meiba iyamna avai. Mike da weni meibina kovi pupuwei na kara iya meiyana meiba sago kona sakovi.

¹⁴ Koroto pesi ivo suwasuwagha na touna iyai Meimeituwa varana rava ekikiveresi.

¹⁵ Rava ruwamtousi na bagibagisi kama ketaki nuke. Vara ivi yanei, ma kegha da Seitan ipiti da nai varana iveitawayei.

¹⁶ Rava ruwamtousi na kama dowo kimakimarina nuke. Ere nuwa beibeisi sisiya ivi yanei. ¹⁷ Mike da ramramsi kegha, na iya ina make guri. Maranai nuwaboya bo berabero ipiti iyamna nani varana kubina, mara sago kava ina basara.

¹⁸ Rava ruwamtousi na kama dowo meni dobnai inamona tonatonasi igogo. Weni ravasi vara ivi yanei, ¹⁹ bade tousi weni yawasina ivi nuwaboyei, mane ma purapura nuwanuwasi iveiya ma nani purapuri varana iruputanisi, ma iya iti yam. ²⁰ Ma dowo beibeina na kama rava iyavo vara ivi yanei ma iveiya ma ivi yam bubuna, ruwamtousi 30, ruwamtousi 60 ma ruwamtousi na 100.”

Tapa Vi Meibana

²¹ Yesu ivi sisiya kurisi, “Rava tapa ipiti yei da siripu gaburinai bo vatara gaburinai ita terei, bera nuke bo? Kegha. Tapa

kana makemake tepanai iterei. ²² Bera tupasi tere gavugavusi na nuke nana kara Meimeituwa ina kasi beyesi. Ma bera kasi gavugavusi nuke na touna ina kasi gigrisi. ²³ Mike da tinimi emakemake na avai akikimi na kovi yanei.”

²⁴ Ma ivi sisiya kurisi, “Kovi yana bubuna avai kovi yanei. Kovi yana kamowa ma kona sakova bubuni ma bade nuke, ipesari sasara kona sakovi. ²⁵ Touna kubina mike da aku sisiya ko vomodiya na, Meimeituwa ina vere kirakiyemi. Ma iyavo ivivi yanei ma iya ita vomodiya na tupana ini wapai.”

Meimeituwa Ina Koyagha Ikimakava Irakata Na Sisiyakutukutuna

²⁶ Yesu ivavo, “Weni sisiyakutukutuna na Meimeituwa ikarei da ikimakava ina rava ina koyaghisi: Touna kama pesi egogogo, maranai koroto ina kupurai iyasiri. ²⁷ Didibarai na ekenakena ma marai na esupisupi, ma pesisi na nonowa egogogo, bade koroto iya ita sakovi da ikimakava egogogo. ²⁸ Touna mani tano eberaberasi na egogogo, kununa na eruruti, muriyai na egogogo egheghae, bade ini yam sasara. ²⁹ Maranai da vavai imagura, koroto ivi karei da ina yabai.”

³⁰ Yesu ivavo, “Vagheina ma meibina sago ana kimi ikimakava Meimeituwa ikarei da ina rava ina koyaghisi. ³¹ Touna kama mastad* pesina nuke. Touna na pesi gisigisi vaghasina rava eyasiyasiri. ³² Bade maranai igogo ighae na keyama gubugubusi ighe kuyowesi, ma kovokovoghina rogunai na kiu ina runuma.”

³³ Yesu sisiyakutukutu damsi nuke meibai ivi sisiya rava kurisi, da tousi ivi yana da inunusi. ³⁴ Meibai kava ivivi sisiya kurisi, bade maranai ina touvotaghotagho kava meiteni, na bera tupana yavu iyamna ikiki sakovisi.

Yesu Tovava Ma Yanunu Ikou Pikapikasi (Matiu 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Nani maranai, kuririsi yai, Yesu ina touvotaghotagho* ivi sisiya kurisi, “Ta damana yawawa* ku nevana.” ³⁶ Touna namada waga sinenai imakemake, ma tousi muriyai igeru. Numaduba ine kuyowesi ma idamana, waga ruwamtousi meiteni. ³⁷ Ma yanunu ghamanakina ivomeira, tovava waga iraraviya, ma

[†] 4:12: Aisaiya 6:9-10

yokowa waga iruruni da berokikina kava ita wounu. ³⁸ Yesu na waga murinai ivi kunuwana ma ikenakena. Ina touvotaghotagho ikasi mataki ma ivavo, “Bada, berokikina kava da ta siraghe. Am nota nuke bo?” ³⁹ Ivomeiri ma yanunu ikiya, “Ke tutuwa!” Ma tovava ikiya, “Kevi yasamim!” Yanunu ikovi ma beimara ikena. ⁴⁰ Touna ivi sisiya kurisi, “Avikubina ko yabumana?” Kara kava da kona tumetumeku bo?”

⁴¹ Iyabumana sasara, ma ivi ki daguwana, “Weni na koroto iyai? Ina maragata imake, da yanunu ma tovava ikisi da ita voterei, ma ivo teketekeli!”

5

Yesu Kanuma Berosi Koroto Sinenai Ivi Kasibunisi

(Matu 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Yesu ina touvotaghotagho meiteni ipiti Galili yawawina ku nevanevana dobu Gerasa ravasi imakemake yeina. ² Maranai Yesu waga ikasibu kuyowei, mara sago kava koroto sago karawagai* ine kasibau. Weni korotona na kanuma berona ivivi badebadei. ³⁻⁵ Iya rava sago kovokovoghina da iti badei — mara ipesari kirakai imana ma kaena kiramai ipatumisi, nuke marana patapatana ipatupatumisi, ma ivivi kasi yaraghanesi, ma iya iyai kovokovoghina da iti votani ma ita patumi. Marai ma didibarai inene wapawapa, irurukiwara ma wakimai ivivi kasi teveyanei, karawagai* ma koyai imeimeira yawara. ⁶ Nokoma naki Yesu ikita ma ivuru da maghinonai itawayei, ⁷ ma irukiwara, “Yesu, Meimeituwa gheghena natuna! Am kayowana avai taku gwabiku wai? Meimeituwa wava nai, ai bagham iya kovogha kwa vereku!” ⁸ Weni ivavo yei na namada Yesu ivavo kuriya, “Kanuma berona, weni korotona ke kasibu kuyowei!”

⁹ Yesu ivi taravirei, “Kam wava iyai?” Ikipote ma ivavo, “Taki na ka pesari sasara kubina taku kaku wava na Dam.”**

¹⁰ Ma Yesu ivi bagha tupetupei da iya ina ki tawayesi weni dobuna ina kasibu kuyowei.

¹¹ Iya uwamai, koya ririvina poro damsi ikarakarayaba.† ¹² Kanuma berosi Yesu

ivi baghai, “Keki tawayeki poro kurisi, da ku sinesi kana rui.” ¹³ Ivi vagheinesi, ma kanuma berosi koroto ikasibu kuyowei ma poro ku sinesi irui. Poro asi pesara 2,000 nuke — ivi vuvuvuruwana daga iyoyowi da ku yawawa* ma iumabuta.

¹⁴ Poro toughamosi ivi vuruwana inae ku meyagi ghamanakina ma meyagi yoghoyogho da rava ivi seghesegehese. Rava inae ita kita da avai itupuwa. ¹⁵ Maranai ipiti Yesu kurina, ma koroto ikitai iyai kununa kanuma berosi itowai, na imake-make, gara ikotesi, ina nota beibeinai, ma tupasi yavu na iyabumana. ¹⁶ Rava iyavo nani berana ikitai rava ruwamtousi ivi seghesi avai itupuwa koroto kanuma berosi itowai ma poro kurisi. ¹⁷ Touna kubina Yesu ikiya da nani dobuna ina kasibu kuyowei.

¹⁸ Maranai Yesu ku waga igerugeru, koroto kununa kanuma berosi itowai na Yesu ivi baghai da ita neyavuyavu. ¹⁹ Ma Yesu iya iti vagheinei, bade ikiya, “Ke vovira am ku num, ma bera tupana yavu Bada iberai kubim ma ina aga beibai kurim na kevi seghesi.‡ ²⁰ Vagheina ma koroto ivomeira Dekapolis* yai ine rui ma ine kasibau ivi seghe da Yesu avai kurina iberai. Ma iyavo ivi yanei na ivi deiyei.

Jairus Natuna Wavinena Ma Wavine Gubagubagina Yesu Ivi Yawasisi

(Matu 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yesu ivovira meme, wagai yawawa* idamani. Touna kara kava yawawa* ririvina ma numaduba iriyei kurina. ²² Koroto sago ipiti kuriya, kana wava na Jairus, dam Jiu asi vibeyebeyena numana kana toukoyagha. Maranai Yesu ikitai na kae kunukununai isoru kai tupunai ²³ ma ivi weno kuriya, “Natuku esirasiraghe. Ke piti da imam ku tepana kwa terei da ini damiya ma ina yawasa.” ²⁴ Vagheina ma Yesu meiteni inae. Numaduba na iwagisei ma ivivi vo duduwana.

²⁵ Wavine sago nani, nawaravi iveiya da madegha 12 ikovi. ²⁶ Ina mane bunama ravasi kurisi ine yavu, ma nuke ivovo kwarakwara make iya kovokovoghina da kana gubaga iti yawasi, ma kana gubaga na irakarataka. ²⁷⁻²⁸ Yesu ipitipiti na varana ivi yanei ma touna mani ivavo, “Mike da ana nae ma kana gara kava ana votovonisi

* 5:9: Dam Grik asi pona Legion — na touvighavighaviya asi numaduba. † 5:11: Weni damsi na iya dam Jiu,

tousi dam viruwa. Poro eghamoghamo ma ekamkam. ‡ 5:19: Yesu dam Jiu ivivi yawasisi na ivivi ghayesi da varana ina teregavui. Dam viruwa ekikisi da varana ini seghani.

na ana yawasa.” Vagheina ma numaduba pouisi yai itasonagha ighe da kana gara ivo tovonisi. ²⁹ Mara sago kava tara vuru ivoterei ma damina iveiya da kana gubaga ikovi. ³⁰ Mara sago kava Yesu damina iveiya da maragata ikasibu kuyowei ma numaduba sanasi yai imeira tavirei ma ivavo, “Iyai kaku gara ivotovonisi?”

³¹ Ina touvotaghotagho ikiya, “Ku kitai da numaduba ivu duduwana ma ku vavo da ‘Iyai ivo tovoniku?’” ³² Bade Yesu ikita negwanegwa, da ita kitai iyai ivo tovonisi.

³³ Wavine iyabumana ma ikirokiroro, bade isakovi da avai itupuwa kuriya. Nuke ma ipiti Yesu maghinonai kaetupina irutonai ma bera tupana yavu iki bubuni.

³⁴ Bade Yesu ivavo ikiya, “Natuku, ku tumetumeku, kubina na kuyawasa. Kam gubaga ikovi. Ere nuwa beibeim ke nae.”

³⁵ Kara kava ivivi sisiya, ma wasawasa Jairus ina numai isegha ma ivi sisiya kurina, “Natum kana mara ikovi. Avikubina Bada ki teina viravirai?”

³⁶ Yesu asi sisiya ivi yana kuyowei ma ikiya, “Am nota iya ina soruwei, ke tumetumeku.” ³⁷ Pita, Jems ma varesina Jon, Yesu ikasiveinisi — rava iya iyai iti vagheinei da tousi meiteni ita nae. ³⁸ Jairus ina ku numa isegha, ma Yesu rava damsi ikitasi ivivi toutouwana ma ighaghagharisi, ³⁹ ine rui ma ivi sisiya kurisi, “Avai kovi nuwaboyei na koi toutouwanei? Pipiya kiki iya ita siraghe — ekenakena wota.”

⁴⁰ Tousi ivi namei, touna kubina ivi kitawayanesi ikasibau ma pipiya kiki ina maduwa, ina mamai ma ina touvotaghotagho asi vi aroba kava iveinisi, ma ku papayaragha irui pipiya kiki ma ikenakena.

⁴¹ Imana iveiya ma ivi sisiya kurina, “*Talitha, koum!*” iyamna na, “Wavine kiki, akim, kevo meiri!”

⁴² Mara sago kava ivomeiri ma yawara ivi karei. Kana madegha na 12. Tousi ivi deiyena kavakavai. ⁴³ Yesu iki kiraki yesi da iya rava sago ina kiya, ma ikisi, “Vavai ko verei ina kam.”

6

Nasaret Ravasi Yesu Inuwakapi Yei

¹ Yesu ma ina touvotaghotagho nani dobuna ine kuyowei ma ivovira meme ina

ku meyagi Nasaret. ² Sabati* yai touna giu dam Jiu asi vibeyebeyena numanai ivi karei. Rava damsi nani, maranai ivi yanei na ivi deiyei. Tousi mani ivi tupavire yana vivira, “Touna nuwasuyasuya ma iveiya? Ma ikimakava da inuwasuyasuya sasara? Ma, ikimakava aniba berasi eberaberasi?” ³ Ivi ki daguwana vivira, ma ivavo, “Touna na kamda kava, ta vavo bubuna bo? Mary natuna, ma varevaresina Jems, Joseph, Judas ma Saimon. Ma novunovuna na wa ta makemake yavuyavu, ta bo?” Nuke kubina inuwakapi yei ma iya ita tumetumei.

⁴ Yesu ivi sisiya kurisi, “Rava Meimeituwa ina kikiverena* dobu yavu sinesi yai na ivo vivirei, ma ina meyagi wosinai, ina tupuwa ma ina dam asi vivira gwabinai na kegha.” ⁵⁻⁶ Touna kubina iya kovokovoghina da aniba berasi nani dobunai ita berasi, imana kava rava visana gubagubagisi ku tepasi iterei ma ivi yawasisi. Yesu ivi deiyena sasaresi da asi nota soruwana kubina.

Ma touna ine rui ma ine kasibau meyagi nununai rava igiugiunisi.

Yesu Ina Touvotaghotagho Ivi Kita Wayenesi Meyagi Nunusi Yai Ita Giu

⁷ Yesu ina touvotaghotagho asi vi 12 ivi ruriyeriyesi ma ivi kita weyanesi ruweruwei yeta ikasibau ku meyagi bogeibogei yeta. Kanuma berosi kurisi vi badana iveresi, ⁸ ma sisiya bagibagina iveresi, “Ami yawarai iya avai sago kona veiya ami diwona kava — vavai kegha, koutu kegha, ma mane kegha ami kikiru kamosi yai. ⁹ Kae vopapara ko kote, ma iya gara ruwa kona kotei.” ¹⁰ Bade ivavo, “Meni ku meyagisi kona segha, ina ru woremi ma ina koyagha bubunimi, nani numanai kava ko runuma da nani meygina kona kasibu kuyowei. ¹¹ Ku meyagi sago kona segha mike da rava ina kayo beromi bo iya ini yanemi, ko ne kuyowesi ma kaemi yapoyapo ko kasi sabusabui. Touna na ini mata kitekitesi, da tousi vara viyanina ibasarei. Meimeituwa tousi ini wavusi, vara viyanina ibasarei kubina!”* ☆

¹² Nuke ma ikasibau rava ikikisi, “Ami bera bero ko tukuyowei ma Meimeituwa kurina kona taviremi.” ¹³ Kanuma berosi

* 6:11: Maranai dam Jiu inumanumataya ma ivovo vira meme asi ku dobu, asi parata yai kaesi yapoyapoi kasikasi sabusabui da tousi ina seyaseya. Yesu ina touvotaghotagho berana iberai, nani dobuna ravasi ita nota nunuri, “Evavavo da touta dowadawata, rava iya kama dam Jiu.” ☆ 6:11: Acts 13:50-51

ipesari sasara ivi kasibunisi, ma oliv* monamonanai rava gubagubagisi ipesari sasara imumusi ma ivi yawasisi.✠

Keivavo Herod Inotai Na Yesu Touna Jon Touvitowasamagha

¹⁴⁻¹⁶ Rava yavu na Yesu ivivi sisiyei, ma yavana itete. Rava ruwamtousi ivavavo, “Aniba berasi ibera berasi na vagheina touna Jon Touvitowasamagha*, rava sir-asiraghesi sanasi yai iru yawasa meme.” Rava ruwamtousi ivavo, “Touna Elaija — ivoviri meme.” Rava ruwamtousi ivavo, “Touna Meimeituwa ina kikiverena*, kama Meimeituwa ina kikiverena* kununa kava nuke.” Keivavo Herod† weni sisiyisi ivi yanesi, ma ivavo, “Jon Touvitowasamagha* na iwana akasi yaraghi, ma iru yawasa meme.”✠

¹⁷⁻²⁰ Weni sisiyakutukutu nana Herod Jon kamyona ikasiyaraghi. Touna itupuwa ma muriyai Yesu ina noya ivi karei. Herod varesina Pilip, kawana isaroi. Nani wavinena kana wava na Herodias. Nani berana murinai, Jon, Herod ikiya vigheiyena evavavo da, “Varesim kawana iya kwa ravaghi,” touna kubina Herod ina toughavighaviya iki tawayesi, ma Jon ikou patupatumi ma ku dibura itawana runi. Herod, Jon ikiya da ipitipiti ivivi sisiya kuriya, ma bade ivivi nuwa ragharagha kiraki yei, ma ina sisiya viyanina ikayowana kiraki yei. Nani wavinena, Herodias, nuwanuwana ighisi kiraki yei Jon kurina, ma ina kayowana da iti siragheni, ma Herod isakovi da Jon na rava maninina ma vokuwayina, touna kubina na iyabumane ma ivi taraparana kiraki yei. Iyamna touna kubina, nani wavinena iya kovokovoghina Jon iti siragheni.

²¹ Ina gavogavo ipananai maranai Herod ina tupuwa marana ivivi nuwa bibiyei. Gabeman keikeivavosi, touvighavighaviya babadisi ma Galili keikeivavosi asi kam iberai. ²² Herodias natuna weivine yoghoyoghona‡ irui da ivi saka, ma Herod kana yopeyope meiteni ivi nuwa bebei kiraki yesi. Kubina na keivavo wavinena ikiya, “Am kayowana avai kwi bagheku? Na ana verem.” ²³ Iki nuwaghani ma ivavo, “Aki nuwaghanim avai kwi bagheku na

ana verem, mike da, namanaki da aku keivavo nevanevana na ana verem!”

²⁴ Vagheina wavinena ikasibau ma ina maduwa ivi baghai, “Avai ani baghei?” Ina maduwa ikipotei ma ivavo, “Jon Touvitowasamagha* tepapuna.” ²⁵ Mara sago kava wavinena ita virei, yaghiyaghina kavakava irui keivavo kurina ma ikiya ma ivavo, “Aku kayowana na karako tete wosina Jon Touvitowasamagha* tepapuna dabirai kwa veruku.” ²⁶ Maranai da keivavo nuke ivivi yanei na ivi nuwaboya sasarei, ma kegha da kinuwaghana namada iberai kana yopeyope matasi yai, touna kubina iya kovokovoghina ina vibagha ita basarei, ²⁷ vagheina ma ina toughavighaviya iki tawayei, ikiya da Jon tepapuna ina piti yei. Koroto ikasibau, dibura ku numana irui, Jon iwana ikasi yaraghi, ²⁸ ma dabirai tepapuna ipiti yei da wavinena iverei, ma ina maduwa iverei.

²⁹ Maranai Jon ina touvotaghotagho varana ivi yanei, ipiti da tupuwina ikavari ine yei da ku guba* iterei.

Yesu 5,000 Ivi Kanisi

(Matu 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

³⁰ Yesu ina aposol ivovira meme kurina ma iki vereverei avai tupana yavu iberai ma rava igiunisi. ³¹ Rava ipesari sasara ivivi vuvuvira kurisi touna kubina Yesu ina touvotaghotagho meiteni asi gavogavo iya ita makemake da ita kam. Touna kubina Yesu ivi sisiya kurisi, “Tami maniduma ko piti. Numaduba tane kuyowesi ma ta nae ku dobu makemake nuwatauna ma ti yamroverove.” ³² Vagheina ma tousi mani wagai ikasibau da inae ku dobu makemake nuwatauna. ³³ Bade rava ipesari kirakai ikitasi ma ivo modisi vagheina ma rava meyagi nununai ikei vuvuvuru magamai kava da nani ku dobuna isegha yaghinina, muriyai ma Yesu ina touvotaghotagho meiteni isegha. ³⁴ Maranai Yesu wagai ine soru, numaduba ikitasi, kama sipusipu kasi toukoyagha kegha, touna kubina iru wayakapowesi ma ivi karei da bera ipesari kirakai igiunisi.✠ ³⁵ Yabodiri itata virei ma ina touvotaghotagho ipiti kuriya ma ivavo, “Wena dobututu ma yabodiri eyoriyori. ³⁶ Rava ke kitawayesi ina nae ku kwanatu

✠ 6:13: Jems 5:14 † 6:14-16: King Herod: Keivavo Herod: Herod Antipas, Galili toukoyaghina. ✠ 6:14-16:

2 Kings 2:1-15; Malachi 4:5-6 ‡ 6:22: Herodias natuna weivine yoghoyoghona irui, sisiya imagiruma wadubosi ruwamtousi weni bukanai evavavo touna natuna wavinena Herodias. ✠ 6:34: Ezekiel 34:11-15; Jeremiah 23:5-6; Numbers 27:17

ma meyagi gwabigwabитай kasi vavai ina gimara.”

³⁷ Bade ikipotesi ma ivavo, “Ko kitasi da taki kana veresi da ina kam.”

Ma, ivavo kuriya, “Ku kayokayoweі da taki kana nae parawa 200 denarii[§] ruvana kana gimari da weni numadubana kani kanisi bo?”

³⁸ Ma ivi taravresi, “Parawa meni patana gwabimi yai? Mede kone kona kitai.”

Maranai ipananai, na ivavo, “Parawa meikovi ma tiya ruwa.”

³⁹ Vagheina ma Yesu numaduba ikisi, “Ko make pikami gidagida tepanai damdam nununai.”[☆] ⁴⁰ Vagheina ma damdam nunusi yai imakeni, ruwamtousi 50 ma ruwamtousi 100. ⁴¹ Ma Yesu parawa meikovi ma tiya ruwa iveiya ma ku kunuma itapae, Meimeituwa ivi kaikaiwei ma parawa ivo gimagimasi. Muriyai ina touvotaghotagho parawa ma tiya iveresi ma rava iveresi. ⁴² Tupasi yavu ikam da ikam siyouwa, ⁴³ ma ina touvotaghotagho kamtutura ivi siyasiyago da siripu asi vi 12 ivi tuposi. ⁴⁴ Nani vavina na rava 5,000 ivi kaniya.

Yesu Yokowa Tepanai Iyawara
(Matiu 14:22-33; Jon 6:15-21)

⁴⁵ Mara sago kava Yesu ina touvotaghotagho ivo tawayesi ivi nau idamana yawawa* ku nevanevana ku Betsaida ma bade numaduba ikitakitasi da itavo tawayesi. ⁴⁶ Ikitasi ine nae, ma muriyai ighe ku koya da iti kawavenoveno. ⁴⁷ Nani didibarinai, ina touvotaghotagho wagai yawawa* pounai ma Yesu na tano wai tounamani kava. ⁴⁸ Ma ikita da ina touvotaghotagho ikitasi yare ivivi bagei ma ivivi бага, yanunu da tovava ivovo potepotesi. Dididibarinai, muriyai da mara ita tom, ine kasibau kurisi yawawa* tepanai iyawara inenae da ita ne vouresi.[☆] ⁴⁹ Ma ikitai, inotai na kama aruwaruwa ma ivi garagarare yana, ⁵⁰ ma ivi kaekirorosi. Bade mara sago kava Yesu ivi sisiya kurisi ma ivavo, “Nuwanuwami etora. Wena taku. Iya kona yabumana!” ⁵¹⁻⁵² Ma ku waga igeru, yanunu inuba ma beimara ikena. Maghitepasi ibagibagi ma bera iya ita vomodiya, aniba parawai ikitai ma karakava ina sakovi da ikimakava iberai da

parawa ipesari. Touna kubina ivi deiyena sasarei.

Yesu Rava Gubagubagisi Damsi Genasaret Yai Ivi Yawasisi
(Matiu 14:34-36)

⁵³ Yawawa idamani ma ipiti ku dobu Genasaret ma nani dobunai asi waga isaghiri. ⁵⁴ Waga ine kuyoweі inenae ma rava mara sago kava ivomodiya. ⁵⁵ Tousi dobu ivuruvuru bouni, ma meni dobunai ivivi yanei na gubagubagisi nigharai ipitipiti yesi kurina. ⁵⁶ Yesu dobu ine yavui, ku kwanatu, meyagi ghamanakisi ma kikitisi, rava gubagubagisi nani ku dobuna ipitipiti yesi, ma debakei nai itereteresi ma Yesu ivivi baghai, “Ke votereki da kam gara damona kava kana votovoni.” Ma ivavo ivotovoni na ina maragatai iyawasa.

7

*Meimeituwa Ina Vigheiyena Ma Parisi**
Asi Bera

¹⁻⁴ Parisi* ma vigheiyena touvibeyebeyena ruwamtousi, ma dam Jiu ipesari sasara asi bera wadubosi ipesari sasara irururusi asi imakiki ma kaekiki yai. Asi purapura tupana yavu, asi muma, asi yokowa siusiu ma asi nau, na ivovo yoyowa bubuna, da weni purapurasi Meimeituwa matanai na beibeina kavakava. Maranai vigimagimara dobunai evovovira, imasi ina vo nura vo yoyowa bubuna kirakiyei ma muriyai ina kam. Marana patapatana kununa imasi kava ina samagha ma muriyai da ina kam, asi imakiki ma kaekiki asi bera wadubosi irururusi. Mara sago Parisi* ma touvibeyebeyena* Mosese ina vigheiyenai Jerusalem yai isoru, ma Yesu imeiri viviri da iti yanei. Ikitai da ina touvotaghotagho ruwamtousi kasi vavai ikamkam ere ima dowadowasi. ⁵ Bade ivavo kuriya, “Am touvotaghotagho ere ima dowadowasi ekamkam, Meimeituwa matanai na iya ita beibai. Avikubina aki imakiki ma kaekiki asi bera wadubosi iya ita vovo nunuri?” ⁶ Ikipotesi, “Tami meira vireviremi, ko berabera meyemi da tami beibeimi! Kununa kava Meimeituwa ina kikiverena* Aisaiya igiruma na vagheina ivavo bubuna tami kubimi. Weni nuke igirumi, Meimeituwa ivavo, ‘Weni ravasi na ponasi yai kava evovo vivireku,

[§] 6:37: Denarii; Denarii sago rava sago kana maiya karako kava kubina. [☆] 6:39: Exodus 18:21 [☆] 6:48: Exodus 33:19; Job 9:8

ma nuwanuwasi iya taku gwabiku wai, ma ivi uwama taweyena.

⁷ Ma tousimani asi bera wadubosi ibeyebeyena ma nuke evavavo tousi berasi na Meimeituwa ina vigheiyena.

Touna kubina asi rudune na iyamna kegha.' *☆

⁸ Bade Yesu ivavo, "Tami na Meimeituwa ina vigheiyena ko tutu kuyowei ma tamimani ami bera ko rururuni." ⁹ Ma meiteni ivavo kurisi, "Ko notanotai da ko berabera bubuni maranai Meimeituwa ina vigheiyena ko meimeiri kuputei ma ami bera wadubosi ko rururu bubunisi ami imakiki ma kaekiki yai. ¹⁰ Weni na keta sago, ikimakava kwa berai. Mosese igiruma Meimeituwa ina vigheiyena kamonai, 'Am mamai ma am maduwa kwa vo viviresi,' *☆ ma 'Iyaiyai ina mamai bo ina maduwa kurina ini sisiya bero, nani ravana na ina siraghe.' *☆ ¹¹ Bade tami ko vavavo touna vagheina da rava ina vavo asi maduamau ma mamimau kurisi, 'Iya kovokovoghina da ana vovagumi. Taku namada avavonuwaghana da Meimeituwa kubina avai tami ata veremi.' ¹² Ko berasi da asi maduwamau ma mamimau ivi nota wapasi. ¹³ Maranai nuke ko berai na tami Meimeituwa ina vigheiyena ko gasiya ma ami bera katamanisi ko rururusi. Ma touna na notanura kava. Ma bera nuke ipesari sasara ko berasi na Meimeituwa ina vigheiyena ko gasiya.

Avai Berasi Rava Eberaberasi Edowadowa Meimeituwa Matanai
(Matiu 15:10-20)

¹⁴ Yesu rava iwore meyesi da ipiti kuriya ma ivi sisiya kurisi, "Tupami yavu, aku sisiya ko viyana keimatani ma iyamna kona sakovi. ¹⁵⁻¹⁶ Iya vavai sago rava ekanikaniya erurui ku kawana na ita berabera da ita dowadowa Meimeituwa matanai. Bade avai sinenai ma avai kawanai ekasi kasibau touna nana eberabera da rava edowadowa Meimeituwa matanai.' * ¹⁷ Bade Yesu rava ine kuyowesi ma ku numa sinena irui ma ina toutaghotagho ivi taravirei, "Meiba iyamna nana avai karakotete wosina kuvi sisiyei

na?" ¹⁸⁻¹⁹ Ikipotesi, "Tami meiteni aku sisiya iyamna iya kota sakovi bo? Iya kota sakovi da maranai rava vavai ikaniya, nani vavina na iya ku nuwanuwana ita rui ma irui rava ku kamokamona ma bade tupuwina ina kasibu kuyowei. Touna iya ita berai da ita dowadowa Meimeituwa matanai." Maranai Yesu touna ivi sisiyei, Touna ivi beyena da vavai bogeibogei na beibeisi Meimeituwa matanai. Iya vavai sago ina berata da ta dowadowa. ²⁰ Ma bade ivavo meme, "Avai rava sinenai ikasibau touna ina berai da ina dowadowa Meimeituwa matanai. ²¹ Weni purapurasi na rava nuwa sinesi yai ekasi kasibau — nota bero, madawara, yapi, visiraghena, virikam, ²² kam panikowa ma vikwina, aga bero, vibedabeda, viyaraga (ikenei), nuwakapi, viyanuwe, tura ghegheyana, ma kokara. ²³ Weni berasi tupasi yavu rava nuwa sinesi yai ekasi kasibau na rava ebera berasi da edowadowa Meimeituwa matanai."

Dam Viruwa Wavinena Yesu Itumetumei
(Matiu 15:21-28)

²⁴ Vagheina ma Yesu nani meyagina ine kuyowei ma inae dobu Taiya ririvina ma nani dobonai ku numa sago irui. Iya ina kaywana da rava ita sakovi da touna nani ma iya kovokovoghina da ita kena gavu. ²⁵⁻²⁶ Wavine sago ivi yanei da touna nani numa nai ma ipiti kuriya. Weni wavinena na iya Dam Jiu ma touna na dam viruwa. Touna na Fonisiya yai itupuwa, Siriya sinenai. Kanuma berona natuna wavinena ivivi badebadei touna kubina ipiti Yesu kurina maghinonai kaetupinai isoru ma ivivi weno kuriya da kanuma berona natuna sinenai iti kasibuni. ²⁷ Yesu isakovi da touna na iya Dam Jiu ma touna kubina ivavo kuriya, "Iya ita beibai da didiyoghoyogho kasi vavai kata veiya ma kata tawayei koukou kurisi, kegha da kunnuna didayoghoyogho ina kam da ina kam siyowa." †

²⁸ Bade wavinena iki pote, "Bada, ku vavo bubuna, bade kegha, da koukou kepakepa gaburinai kam ririgha ina kam, touna kubina vagheina kwa vovaguku."

* 7:7: Aisaiya 29:13 ☆ 7:10: Exodus 20:16 ☆ 7:10: Exodus 21:17 * 7:15-16: Ima giruma ruwamtousi evavavo bo v16 kamonai, 'Iyavo tinimi emakemake na kovi yana.' † 7:27: 'Didayoghoyogho' weni meibanai na tousi Dam Jiu. Dam Jiu inotai na tousi ibeibai sasara iyo kama dam viruwa nuke, touna kubina mara ruwamtousi na ivivi 'koukou wesi'.

²⁹ Bade ivavo kuriya, “Ere tumetumem ku kipoteku kubina, kanuma berona natum wai avi kasibuni. Ke vovira am ku numa.” ³⁰ Vagheina ma ivovira ina ku numa natuna ina kepanai ikenakena na ikitai. Kanuma berona namada ikasibu kuyowei.

Yesu Koroto Teina Potapotana Ma Kawa Potapotana Ivi Yawasi

³¹ Yesu dobu Taiya ine kuyowei ma ighai dobu Saidon ku pouna. Bade inae ku Galili yawawina ma Dekapolis* ineneni. ³² Ma nani dobunai rava koroto teina potapotana ma iyai iya ita vivi sisiya bubuna, iru teina piti yei ma Yesu ivi baghai da imana ku tepana ita terei da iti yawasi. ³³ Yesu, korotona ikasivei seirei ma asi viruwa rava ine seiresi ma ima kivinai koroto ku teinina isusuri ma bade imana isovai ma koroto pepana ivotovoni. ³⁴ Ku mara itepa, koroto iru wayakapo wei iyayagha vutuwa ma ivavo bo, “Efata!” Iyamna ‘Ke tamo taweyana!’ ³⁵ Mara sago kava koroto teinina irubouni, pepana papara ivi karei ma ivivi sisiya kamowa. ³⁶ Bade Yesu ivi ghaiyesi da iya rava ruwamtousi ina kisi avai itupuwa. Ma touna nuke iki kiraki yesi, ma Yesu ponana iya iti yanei, tousi rava ipesari kirakai ivivi segheseghesi ikimakava koroto teina potapotana ma kawa potapotana ivi yawasi. ³⁷ Maranai rava sisiya nuke ivi yanei tousi ivi deiyena sasarei ma ivavo bo, “Touna bera tupana yavu eber-berai na beibeina kavakava. Rava tina potapotasi iyawasisi da iyana ma rava kawa potapotasi na ini sisiya.”

8

Yesu Rava 4000 Ivi Kanisi (Matiu 15:32-39)

¹ Nani maranai, rava ipesari sasara iriyeyi meyesi. Numaduba nana iya ere vavisi, touna kubina Yesu ina touvotaghotagho ighoresi kurina ipiti, ma ivi sisiya kurisi, ² “Numaduba na taku meiteni ka make yavuyavu da mara aroba ikovi, ma tousi na vavai kegha, touna kubina avi nuwaboyesi. ³ Mike da ana kitawayesi asi ku numa ere kam siraghesi, kara ketaki yai matanenerina ina pananai. Ma bade ruwamtousi na uwamai ipiti.” ⁴ Ina touvotaghotagho ikipotei ma ivavo bo, “Weni

dobunai na rava iya ita makemake, touna kubina parawa meni dobunai ta veiya ruvaruvana da weni ravasi ina kam siyowa?” ⁵ Bade Yesu ivi taraviresi, “Parawa visa gwabimi yai?” Tousi ivavo bo, “Parawa meikovi ma kumaneva ruwa.”

⁶ Vagheina ma Yesu numaduba ikisi da imake pikasi. Parawa meikovi ma kumaneva ruwa iveiya ma Meimeituwa ivi kaikaiwei, bade parawa ivo gimagima, ma ina touvotaghotagho iveresi da numaduba ita rereghisi, ma ina touvotaghotagho rava irereghisi. ⁷ Bade nuke tousi tiya yoghoyogho visana kava gwabisiyai, ma touna Meimeituwa ivi kaikaiwei tiya kubina ma ina touvotaghotagho ikisi da numaduba ina veresi. ⁸ Vagheina ma rava tupasi yavu ikam, da ikam siyowa. Ma bade nuke kam toutoura irakata kirakai imake terei; touvotaghotagho siripu asi vi 7 kam toutoura ivi tuposi. ⁹ Nama rava 4000 nuke. Muriyai Yesu ivotawayesi asi ku numa inae. ¹⁰ Mara sago kava, Yesu ku waga igeru ina touvotaghotagho meiteni, ma inae ku dobu Dalmanuta.

Parisi Matakira Kubina Ivi Bagha (Matiu 15:39–16:4)*

¹¹ Parisi ruwamtousi ipiti ma Yesu ivivi ghe viravirai. Asi kayowana da Yesu ita rubui, touna kubina ivi taravirei da matakira Meimeituwai iti beyesi, da tousi iti tumetumei da aniba berasi Meimeituwai epitipiti. ¹² Yesu nuwa sinenai kanumina isoruwana sasarei, ma ivavo bo, “Avikubina tami weni damna karako koi taravira matakira Meimeituwai? Akimi, kara iya meyana da tami matakira ana berai da kona kitai.” ¹³ Bade Yesu ma ina touvotaghotagho meiteni Parisi* ine kuyowesi ma ku waga igeru, idamana Galili yawawina ku nevana.

Yesu ina Touvotaghotagho Ikiirakiyesi Parisi Ma Herod Asi Bera Ma*

Bade Yesu ma ina touvotaghotagho meiteni Parisi* ine kuyowesi ma ku waga igeru, idamana Galili yawawina ku nevana. Kubina.

¹⁴ Ma touvotaghotagho nuwanuwasi iwapa da parawa ita veiya, ma parawa sago kava wagayai ma iya avai sago. ¹⁵ Yesu iki

☆ 8:11: Deuteronomy 13:1-5; 18:18-22; Judges 6:17-22; 1 Samuel 2:34; 2 Kings 20:8-11 ☆ 8:12: Matiu 12:39; Luk 11:29

kiraki yesi ivavo bo, “Ko kita ruvami da Parisi* ma Herod asi ist iya ina waromi.”*

¹⁶ Touvotaghotagho ivitarapiri vivira nani sisiyina Yesu ivavoweina, “Touta parawa iya kata pitiyei kubina na ist isisiyei.”

¹⁷ Yesu namada isakovi da tousi avai ivivi sisiyei kubina ivi tarakasiyanesi, “Avai koi nuwaboyei ma ko vavavo da parawa kegha? Agunai tami karakavanaki kona sakova kamowiku. Maghitepami ibagibagi ghagha! ¹⁸ Matami emakemake ma iya kota kitakita bubuna! Tinimi emakemake ma iya kota viviyana bubuna! ¹⁹ Konotai bo kegha ikimakava parawa asi vi meikovi avogimagimasi ma arereghisi rava 5000 kubisi? Ma nani imakemake teresi na siripu asi vivisa kovi tuposi?”

Ma ikipotei, “Siripu asi vi-12.”

²⁰ Ma Yesu ivi taravira meyesi, “Ma maranai parawa meikovi ma kumaneva ruwa avogimagimasi ma arereghisi rava 4000 kubisi ma maketeresi siripu visa kovi tuposi?”

Ma ikipotei, “Siripu meikovi ma kumaneva ruwa.”

²¹ Yesu ivavo bo, “Tami karakava da kona sakoviku bo?”

Yesu Koroto Matapotapotana Ivi Yawasi

²² Maranai Yesu ma ina touvotaghotagho ipiti ku Betsaida meyagina, nani dobunai rava ruwamtousi koroto matapotapotana ikasiveiya ipiti yei Yesu kurina ma ivi baghai da ita votovoni ma iti yawasi. ²³ Yesu koroto matapotapotana imana iveiya ma iruteni da meyagi ikasibu kuyowei. Vagheina ma koroto matana isovai ma imana ku matana iterei ma ivi taravirei, “Avai kekitakitai bo kegha?”

²⁴ Koroto ikita, ma ivavo bo, “Rava akitaikitasi na kama keyama ita vivi yawawayareyana.”

²⁵ Bade Yesu imana koroto ku matana itere meyei ma ikita uwara ma iyawasa ma bera tupana yavu iruyaghari.

²⁶ Yesu ikiya bo, “Iya ku meyagi kwavovira meme, maninina kenai am ku numa.”

* 8:15: Dam Jiu asi nota, ist na awanaina kama rava eberaberasi imake berowana ma asi yawasa iberi, kama parawa yai egwadagwada ma edododo nuke. Maranai Yesu ist isisiyei weni dobunai, na Parisi* ma Herod asi bera ma asi kei tumetume asi yawasa sinenai. † 8:34: Weni na awanaina. Touna iyamna na Yesu ina touvotaghotagho avai inimayina bo keivowawwana ini vagheinei tousi ina veiya ekivikivini kubina. Touna iya ita vavavo da ina touvotaghotagho korosi yai ina siraghe kama touna iberai.

Pita Ivavo Yesu Na Keriso Meimeituwa Ina Vinevine Touviyawasa

(Matiu 16:13-16; Luk 9:18-20)

²⁷ Vagheina Yesu ma ina touvotaghotagho inae ku meyagi ruwamtousi Sisiriya Pilipai meyagina ghamanakina ririvina. Ketaki yai iyawara inenae ma Yesu ina touvotaghotagho ivi taraviresi, “Rava ikima inuwanotenotei, da taku na iyai?”

²⁸ Tousi ikipotei, “Rava ruwamtousi evavavo da tam na Jon Touvitowasamagha, rava sirasiraghesi sanasi yai ivovira meme, ruwamtousi evavavo da tam na kikiverena Elaija ivovira meme, ma ruwamtousi evavavo tam na Meimeituwa ina kikiverena kununa kava nuke.”

²⁹ Bade ivi taraviresi, “Ma tami, kovavavo da taku iyai?”

Pita ikipotei, “Tam na Keriso, Meimeituwa ina vinevine, Touviyawasa!” ³⁰ Bade Yesu ikisi da iya iyai ina kiya da touna Keriso.

Yesu ina Touvotaghotagho Ikisi Da Touna Kara Ina Siraghe Ma Ina Vomeiri Meme

(Matiu 16:21-23; Luk 9:21)

³¹ Bade Yesu ivi karei da ina touvotaghotagho ini beyebeyesi. Ivavo bo, “Taku, Koroto Keimatana*, kara ana keivowawowa sasara. Ma babada, Prist babadisi, Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyena* ravasi ina basareku. Kaku ghaviya ini siragheniku ma mara aroba murinai ma ana vomeiri meme.” ³² Yesu weni berasi yagharinai ivivi sisiyeni touna kubina Pita Yesu irutenaviviri ma yeghana ivikarei.

³³ Bade Yesu itavirei ina touvotaghotagho ikitasi ma Pita iyeghai, “Seitan kene kuyoweku! Tam iya kuta vivi nuwanotanota Meimeituwa ina ku nota ma rava asi ku nota kenotanota.”

Yesu Votaghotagho Na Iyamna Avai

(Matiu 16:24-28; Luk 9:23-27)

³⁴ Bade Yesu numaduba ma ina touvotaghotagho iworeni ipiti kurina ma ivi sisiya kurisi, “Mike da rava sago ina kayowei ina wagiseku na ina kayowana tupana yavu kumurina ina terei ma kana korosi ina kavari ma ina wagiseku.† ³⁵ Iyai ina kayowana ina yawasa ina votani, touna

yawasa keimatana ini wapai, bade iyai ina kayowana ina yawasa ina basarei taku ma varaku beibeina kubina, na touna yawasa keimatana ina pananai. ³⁶ Mike da rava iyai weni dobuna yawasina beibeina ina votani, ma yawasa keimatana ini wapai, nani berasi tupasi yavu kara iya ina vovagui. ³⁷ Mike da rava ina yawasa keimatana ini wapai na kara iya kovokovoghina ina gimara meyei. ³⁸ Rava iyavo karako emakemake na kama rava iya patupatutusi ma tousi bera berosi eber-berasi. Iyai karako taku ma varaku ini pupuwei, nuke taku, Koroto Keimatana*, touna ani pupuwei. Weni touna ina tupuwa maranai ana vovira meme ku dobu aku mamai ina borumai ma ina aneya vokuwayisi meiteni.”

9

¹ Bade Yesu ivavo kurisi, “Taku sisiya keimatana akikimi, tami ruwamtumi weni, na kununa Meimeituwa epitipiti ina rava ina koyaghisi ere maragasina na kona kitai ma muriyai kona siraghe.”

*Yesu Kitakitana Itawanavirei
(Matiu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Mara meikovi ma kumaneva sago murinai Yesu Pita, Jems, ma Jon tousi kava ikasi veinisi ighae koya gheghena ku tepana, ma na Yesu kitakitana itawanavirei tousi matasi yai. ³ Kana gara na ivi mata kamokamota sasara. Iya iyai weni dobunai gara ina tinasuwaghi na ina ghavora nuke. ⁴ Vagheina Elaija ma Mosese iruseghana ma Yesu meiteni ivivi sisiya.

⁵⁻⁶ Touvotaghotagho asi viaroba na iyabumana sasara, ma Pita iya ita sakovi da avai ini sisiyei, touna kubina Yesu kurina weni nuke ivi sisiya, ivavo bo, “Bada, ibeibai da touta weni dobunai. Taki vada asi viaroba kana yamoni, sago tam kubim, sago Mosese kubina ma sago Elaija kubina.”

⁷ Bade ghuva iruseghana ma iruputanisi ma ghuva sinenai Meimeituwa ivi sisiya, ivavo bo, “Wena natuku aku nuwayuyuna.

Koviyaneil!” ⁸ Mara sago kava touvotaghotagho ikita kwavikwaviviro ma iyaiyai sago ita kitai, Yesu kava.

⁹ Maranai Yesu ma ina touvotaghotagho asi viaroba koyai isorusoru, ma Yesu iki yapakesi, “Avai kokitai na iya rava sago kona kiya. Taku Koroto Keimatana* siragheyai ina vomeiri ma muriyai da rava kona kisi.”

¹⁰ Vagheina ma tousi iya rava sago ita kiya ma tousi mani ivi tupa vireyana meyesi, “Bade siragheyai ina vomeiri meme isisiyei na iyamna avai?”

¹¹ Bade Yesu ivi taravirei, “Avikubina da touvibeyebeyena* Mosese ina vighieyenai evavavo da Elaija kununa ina vovira meme, bade Keriso muriyai ina piti?”*

¹² Yesu ikipote, “Elaija kununa ina piti bera tupana ina vokavikaviyei Keriso ina piti kubina. Meimeituwa varana bade evavavo taku, Koroto Keimatana*, ana keivovavowa ma rava ina basareku.”[†]

¹³ Sisiya keimatana akikimi da Elaija namada ipiti ma rava asi kayowanai ib-erai kurina. Kununa kava Meimeituwa varanayai ikimakava igirumi touna kubina na nuke itupuwa.”[†]

*Yesu Kanuma Berona Ivi Kasibuni Koroto
Kiki Sinenai
(Matiu 17:14-21; Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Yesu ma ina touvotaghotagho asi viaroba ivovira ma inae touvotaghotagho ruwamtousi kurisi, ma ikita da numaduba ghamanakina imeiri kwavikwaviviro, ma touvotaghotagho vighieyana touvibeyebeyena* ruwamtousi meiteni ivivi ghaseyana. ¹⁵ Maranai rava Yesu ikitai na tousi irusakwara ma ivi nuwabeibai ma ivivi vuruwana da inepotei.

¹⁶ Ivi tarakasiyanesi, “Avai koi ghaseyanei tousi meiteni?”

¹⁷ Koroto sago numaduba sanasiyai iki potei, “Bada, kanuma berona natuku itowai ma iberai da ivi kawa potai, touna kubina apitiyei kurim. ¹⁸ Maranai kanuma berona evovomeira kuriya, na ku dowatawatawayei, kawana epuropuroi, okena ekarakarakikini, ma ibadobadowana. Am touvotaghotagho avi baghasi da iti kasibuni, ma iya kovokovoghina ita berai.”

* 9:11: Dam Jiu asi tumetume Elaija ina vovira meme ku dobu iya uwamina ma Keriso, Meimeituwa ina vinevine touviyawasa, ina piti. (Malachi 3:1, 4:5-6 ko kitai.) Bade tousi iya ita notai da Elaija ina keivovavowa, maranai ina vovira meme. [†] 9:12: Aisaiya 52:13—53:12; Psalm 22 [†] 9:13: Yesu weni dobunai Jon Touvitowasamagha isisiyei touna na kama Elaija (Matiu 11:13-14, 17:10-13 ko kitai.)

¹⁹ Yesu ikipotesi ma ivavo, “Te-e-e, dam keitumetumemi! Tami rorovani kava taku tami meiteni! Ma mara visa tami kubimi ana meiri? Koroto kiki kopitiyei kuriku!”

²⁰ Vagheina ma koroto kiki Yesu kurina ipitiyei. Mara sago kava kanuma berona Yesu ikitakitai, na koroto kiki ikayo sirasiragheni, ma koroto kiki ku dowa isoruwei, ivisuvirevirei, ma kawapurona ikasibau. ²¹ Yesu koroto kiki ina mamai ivi taravirei, “Mara avai weni gubagina idagui?”

Touna ikipotei ma ivavo, “Touna meyameyana maranai. ²² Mara patapatana ku keyama karakarasina ma ku yokowa itawatawayei, da iti siragheni kubina. Mike da tam kovokovoghim, keru wayakapoweki ma ke vovaguki.”

²³ Yesu ivavo kuriya, “Avi kubina kuvavo, ‘Mike da tam kovokovoghim?’ Iyai etumetume, Meimeituwa kovokovoghina bera tupana yavu ina berai kubinal!”

²⁴ Mara sago kava koroto kiki ina mamai ponana ghamanakinai ivavo, “Atumetume. Ma aku tumetume iya itarakata, touna kubina ke vovaguku da ina rakatal!”

²⁵ Yesu ikitai da numaduba iriyeriye kousisi, vagheina ma kanuma berona ikikirakiyei, ivavo bo, “Tam kanumim rava ki tina potasi ma ki kawa potasi, akiki kirakiyem da koroto kiki ke kasibu kuyowei ma iya meyana kwaru meme ku sinenal!”

²⁶ Kanuma berona irukwatu, koroto kiki ikasi sirasiragheni ma koroto kiki ikasibu kuyowei. Koroto kiki kitana kama rava sirasiraghena ikenakena, rava ipesara sasara nani dobunai ivavo bo, “Isiraghe!” ²⁷ Bade Yesu imanai ivotani ma iteinapaini ma ivomeiri.

²⁸ Muriyai Yesu ku numa sinena irui, tousimani duma ma ina touvotaghotagho ivi taravirei ivavo bo, “Avikubina taki iya kovokovoghina da kanuma berona kati kasibuni?”

²⁹ Ivi sisiya kurisi, “Weni nuke kanuma berona na touta iya kovokovoghina tikasibuni, kegha da vi kawavenoveno wai kava.”

Yesu Ina Siraghe Ivi Sisiya Meyei
(Matiu 17:22-23; Luk 9:43b-45)

³⁰⁻³¹ Yesu ina touvotaghotagho meiteni nani dobuna ine kuyowei ma dobu Galili yai itu yaragha inenae. Ina touvotaghotagho ivivi beyebeyesi touna kubina iya ina kaywana da rava ina sakovi da touna nani dobunai. Weni nuke ivi sisiya kurisi,

“Kaku ghaviya taku, Koroto Keimatana*, ina veiniku da rava kuimasi ina tereku da ini siragheniku, bade mara aroba ina kovi na ana vomeiri meme.” ³² Bade tousi ina sisiya iya ita vomodiya kubina, na iyabu mana da iya iti taravirei.

Touvotaghotagho Vi Badana Ivi Ghaseyanei

(Matiu 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Yesu ma ina touvotaghotagho ku Kapaniam isegha ma ku numa sinena irui, ma ivi taraviresi, “Ketakiyai na avai ko vivi ghaseyanei?”

³⁴ Ketakiyai tousimani ivivi ghaseyana da sanasiyai na iyai bada, touna kubina na ivi yasamisi.

³⁵ Imake pikai, ma asi vi 12 ighoresi da itariyesi kurina, ma ivi sisiya kurisi, “Iyai ina kaywana da ini bada, touna ina tere soruwana meyi ma ini muri tawayena ma touna ini toubigabiga rava kubisi.”

³⁶ Yesu pipiya kiki iveiya ma pouisiyai ivi meirini. Itarasaghavui ma ivi sisiya kurisi, ³⁷ “Iyai weni pipiya kikina nuke ini kaikaiwei taku wavakuai, na taku ikaikaiweku, ma iyai ikaikaiweku, iya taku kava iti kaikaiweku, ma iyai ikitawayeku na meiteni ikaikaiwei.”

Iyai Iya Itighaviyeta Touna Na Touta Meiteni

(Luk 9:49-50)

³⁸ Jon Yesu kurina ivi sisiya, “Bada, koroto sago kakitai kam wavai kanuma berosi ivivi kasibunisi. Touna na iya touta ita yaraga, touna kubina kavigheiyei da iya ina bera meyi.”

³⁹ Yesu ivavo, “Iya koni gheiyei. Rava sago aniba berasi kaku wavai ina berai na iya kovokovoghina da mara sago kava ini vara beroweku. ⁴⁰ Iyai iya iti ghaviyeta touna na kata gwani. ⁴¹ Vagheina sisiya keimatana akikimi, rava sago yokowa ina veremi ko numai taku kaku wavai ma ko kivikivini kubina, touna kana maiya ina veiya kara iya meyana da ini kegha.

Vorubu Sisiyina

(Matiu 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Mike da rava sago rava kiki iyai itumetumeku na ku berabero ina terei, rava kiki kama weni pipiya kikina nuke, Meimeituwa ina kovogha kirakiyei. Ibeibai mike da nani ravana kamyonai wakima ghamanakina ina saghiri ma ku neyagha ina tawayei, ma touna kovoghina na iya itarakata. ⁴³⁻⁴⁴ Mike da imam ina beram

da berabero kwa berai, ke kasiyaragha tawayei.[‡] Ibeibai da imam sago kava ma ku yawasa keimatana kwa rui, iya ita beibai da imam ruwa meiteni ku keyama karakara vaghasina kwa rui.[§] 45-46 Mike da kaim ina beram da berabero kwabera, ke kasiyaragha tawayei. Ibeibai da kaim sago kava ma ku yawasa keimatana kwarui, iya ita beibai da kaim ruwa meiteni ku keyama karakara vaghasina ina tawana runimu. 47 Mike da matam ina beram da berabero kwabera, ke tupa tawayei. Ibeibai da matam sago kawai ma Meimeituwa ina Koyaga Yawasa Kuvouna kwarui, iya ita beibai da matam ruwa meiteni ku keyama karakara vaghasina ina tawana runimu. 48 Nani dobunai, 'motamota rava ekanikanisi na kara iya ina siraghe, ma keyama karakarasina iya meyana ina siraghe.'[☆]

49 "Aku touvotaghotagho tupasi vorubu vitana ina pananai damina kama keyama karakarasina nuke, ma nani keyamina karakarasina ina berasi da Meimeituwa matanai tousi na seyaseyasi, kama neyagha ku banuwara etereterei ma ekapukapuni na nuke."

50 "Neyagha na purapura beibeina, ma mike da ina dagisa ina kovi, touna iya kovokovoghina tabera da ina dagisa meme. Ko berai da tami kama vavai neyagha meiteni etavatava na nuke — tupami yavu kwamaru yai komake."

10

Yesu Ivi Beyebeyena Tavine Vibasabasarana Kubina

¹ Yesu Kapaniam meiyagina ine kuyowei, inae Judia ku dobuna ma Jordan yokowina idamani. Rava damsai ivivi ruriyena meme kurina, ma ivivi beyebeyesi kama marana patapatana ikimakava iberabera na nuke.

² Parisi* ruwamtousi ikayokayowei da ita rubui, ma ipiti kurina, ma ivi taravirei,

"Kade ita vigheyena ivagheineta da koroto kovokovoghina kawana ina basarei?"

³ Ikipotesi ma ivavo, "Mosese vigheyena iveremi, na ikimakava evavavo?"

⁴ Tousi ivavo, "Mosese ina vigheyena ivi vagheina da koroto vibasabasarana pepana ina girumi, ma kawana ina verei ma muriyai ina kitawayei."[☆]

⁵ Bade Yesu ikipotesi ma ivavo, "Tami na kami vibeyebeyena ibagibagi ma ko kawaghaseghase kirakai, touna kubina Mosese ina vigheyena igirumi nana tami kubimi. ⁶ Bade konotai karenai, maranai Meimeituwa bera tupana ivi tupuwisi, touna 'rava iyamonisi koroto ma wavine.'[☆] ⁷ 'Ma nuke itupuwa kubina, na vagheina korokoto asi mamimau ma maduwamau inane kuyowesi na kakawasi meiteni ini siyagosi, ⁸ da tousi sago kava.' Vagheina tousi iya ruwa ma sago. ⁹ Meimeituwa ivi siyagosi, na iya rava sago ini yamonesi."

¹⁰ Tousi ivovira meme ku numa, bade Yesu ina touvotaghotagho ivi taravirei weni touna kubina. ¹¹ Yesu ikipotesi ma ivavo, "Mike da koroto sago kawana ina basarei ma ta wavine ina ravaghi, na iya iti patutu kawana kurina na imadawara. ¹² Bade nuke, mike da wavine sago kawana ina basarei ma ta koroto ina ravaghi, nani wavinena na iya iti patutu na imadawara.

Rava Didayoghoyogho Ipitiyesi Yesu Kurina

¹³ Rava ruwamtousi didayoghoyogho irutenisi ipitiyesi Yesu kurina da imana ku tepasi ita terei, ma ina touvotaghotagho rava iyeghasi. ¹⁴ Yesu weni nuke ikitai na ivi nuwaghisi ma ivavo kurisi, "Didayoghoyogho ko voteresi ina piti kuriku, iya koni ghaiyesi, iyamna Meimeituwa ina Koyagha na kama rava weni didayoghoyoghosi nuke na kubisi. ¹⁵ Sisiya kamowa akikimi, mike da rava sago iya ere nuwabeibeina Meimeituwa ina Koyagha

[‡] 9:43-44: Weni tetesiyai — 43-44, 45-46 ma 47 sinesiyai viyabuyabumana, kinuwariwa iti beyena ikimakava notatere kikina berabero na. Yesu iya ita kayowei rava nuke imasi ma kaesi ini kasiyaraghana tawayena bo matasi ini tupa tawayena — touna na bera iya ini beibeiya. Ina kayowana tousi berabero kunukununa ina pupunatawa yei touna nuwanuwasi sinenai. Ta sisiya evavavo, tousi ini segha, Meimeituwa kurina ina taviresi, ma nuke ina kayowanai ina make. [§] 9:43-44: Keyama karakara vaghasina — nani wasana Meimeituwa Seitan ma ina aneya ma rava iyavo iya Meimeituwa ina rava na tousi kasi wasa (Matu 25:41; Revelation 20:10-15). Grik ponana "gehenna" (hell) karena inae Sanagha Hinnom — touna igonugonu sasara Jerusalem nevanenanai touna ivi mugu tawatawayena, ma keyama mara patapatana ikarakarata. Muriyai touna ivi awanaini da wasa kovogha damona na nuke.

[☆] 9:48: Aisaiya 66:24
[☆] 10:4: Deuteronomy 24:1-4; Matiu 5:31
[☆] 10:6: Karena 1:27; 5:2
[☆] 10:7: Karena 2:24

ita vivi vagheinei kama didayoghoyogho ita vivi vagheina na nuke, nani ravana kara iya Meimeituwa ina Koyagha ina runi.”¹⁶ Ma didayoghoyogho ivopewasi ma ku marorona iteresi, ma imana sagosagoweta ku tepasi iterei ma ivi beibeinisi.

Koroto Mounourina Ivi Taravira Yawasa Makemake Vaghasina Kubina
(*Matiu 19:16-30; Luk 18:18-30*)

¹⁷ Bade, nani maranai Yesu ivomeira ina yawara ivi karei inenai, ma koroto sago ivuru kuriya ma maghinonai kaetupinai isoru ma ivi baghai, “Bada beibeim, avai ana berai da yawasa makemake vaghasina ana veiya?”

¹⁸ Yesu ivavo kuriya, “Avikubina kuvavo da taku beibeiku? Iya iyai beibeina, Meimeituwa touna kava beibeina. ¹⁹ Am vi taravira kubina, tam namada Meimeituwa ina vigheiyena ku sakovi: Iya kwi siraghena; Iya kwa madawara; Iya kwa yapi; Iya kwi wavu wapawapa; Iya kwi bedabeda da rava asi purapura kwi tuwakare yei; Am mamai ma am maduwa kwa vo viviresi.”☆

²⁰ Ma koroto ivavo kuriya, “Bada, meyameyakuwai da karako, weni vigheiyenisi avoteketeke bubuna yavusi.”

²¹ Ma Yesu ikita nuwa yuyunei ma ivavo kuriya, “Bera sago kava karakava kwa berai. Kenae ma am purapura tupana yavu kwi gimagimarei ma manena rava keikayokayosi kwa veresi, ma kam maiya Meimeituwa kunumai ina verem. Bade touna kwa berai ina kovi ma kwa piti kwa wagiseku.”

²² Touna imoura sasara kubina, maranai nuke iviyanei na maghighina ibero ma ere nuwaboyana inae.

²³ Bade Yesu ika kwavikwaviviro ma ina touvotaghotagho kurisi ivi sisiya ma ivavo bo, “Ipiripiri sasara da rava mounourisi arui Meimeituwa ina Koyaga Yawasa Kuvouna.”

²⁴ Touvotaghotagho iru sakwasakwaresi ma ikeinotanota sasara maranai ina sisiya weni nuke ivi yanei. * Bade Yesu ivavo meme kurisi, “Natunatuku, rui Meimeituwa ina Koyagha ku sinena na ibagibagi sasara. ²⁵ Ipiripiri da ghamoghamo ghamanakina kana wava kamel* ighoma mata bonaghinai ina

sonagha, ma ibagibagi sasara da rava mounourina Meimeituwa ina Koyagha Yawasa Kuvouna ina rui.”

²⁶ Tousi irusakwara sasara ma ivi tupavireyana meyesi, “Mike da nuke, na meni ravana yawasa makemake vaghasina ina pananai?”

²⁷ Yesu ikitasi ma ivi sisiya, “Iya kovokovoghina da rava ini yawasa meyesi, ma Meimeituwa kovokovoghina ina berai, iyamna Meimeituwa touna kovokovoghina kavakava bera tupana yavu ina berai.”

²⁸ Bade Pita ivi sisiya Yesu kurina, “Bada, kekitai, taki ikimakava? Taki aki bera tupana yavu kane kuyowesi ma ka wagisem.”†

²⁹ Yesu ivavo, “Sisiya kamowa akikimi, mike da rava ina numa, varevaresina, novunovuna, ina maduwa, ina mamai, natunatuna bo ina dowu ina nekuyowesi da taku ina wagiseku ma varaku beibeina ini seghani rava kurisi, ³⁰ kanamaiya Meimeituwa ina kasi tepatepani weni yawasinai. Touna numa, varevaresina, novunovuna, maduwamau, didayoghoyogho ma dowu ina veiya. Bade rava bera berona ina berai kurina taku varaku beibeina kubina, bade mara muriyai epitipiti, yawasa makemake vaghasina ina pananai. ³¹ Ma ipesari sasara karako ibada na ina soru taweyana ma ipesari sasara karako isoru taweyana na ini bada.”

Yesu Ina Siraghe Ivi Sisiyei Mara Kana Vi Aroba

(*Matiu 20:17-19; Luk 18:31-33*)

³² Tousi ketaki yai iyawara igheghai ku Jerusalem, ma Yesu ivi nau, maghinosi yai. Ina touvotaghotagho ivi deiyei, ma rava ruwamtousi murinai ipitipiti na iyabumana. Bade Yesu asivi 12 iteina vivirisi, ma ivi karei da ikikisi avai ina tupuwa kurina Jerusalem yai. ³³ ma ivavo bo, “Ko kitai, karako na touta ta gheghai ku Jerusalem. Nani dobunai rava sago ina make vivira da Koroto Keimatana, ini benabenameku prist babadisi ma touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyenai ku imasi ina tereku. Kaku siraghe ini ogatarei ma dam viruwa ku imasi ina tereku. ³⁴ Dam viruwa ini giboweku ma ina sovaku. Ina

☆ 10:19: Exodus 20:12-16; Deuteronomy 5:16-20

* 10:24: Dam Jiu asi tumetume moura na Meimeituwa

ina vivagheina ma rava ivivi beibeini (Psalm 128; Proverbs 10:22). Kubina Yesu ina touvotaghotagho ivi deiyena sasarei. † 10:28: Pita ikayowei da ita sakovi mike da touvotaghotagho maiya kamowa ina veiya iyamna asi yawasa

iveremeyesi ma asi moura tupana yavu ine kuyowei.

wudiku ma ini siragheniku. Bade mara aroba murinai ana vomeira meme.”

Jems ma Jon Asi Vibagha
(Matu 20:20-28)

³⁵ Iya uwamina murinai Jems ma Jon, Sebedi natunatuna ipiti Yesu kurina ma ivavo bo, “Bada, avai kani bagham kwa berai, taki aki kayowana kwa berai kubiki.”

³⁶ Ma ivitaraviresi, “Ami kayowana vai ana berai kubimi?” ³⁷ Tousi ikipotei, ivavo bo, “Maranai da am mara ina segha da vikeivavo kubina kwi vagheineki da tamake yavuyavu, kataiyam wai sago ina make ma sago dugem wai da rava takoy-aghisi.”

³⁸ Bade Yesu ivavo kurisi, “Tami iya kota sakovi da avai koi baghei. Kovokovoghimi da ini vavana keyakina anumei na kara konumei bo, kade vagheina da keivowavowa towasamaghina taku ana towei na muriyai kona towei?” † ³⁹ Ma ikipotei, “Taki kovokovoghina.”

Ma Yesu ivi sisiya, “Taku keyaka amumei na tami konumei, ma ini towasamaghimi kama ini towasamaghiku na nuke. ⁴⁰ Bade iya taku aku vibadana da iyai ana vinei da mara murinai meiteni kani bada, make kataiyaku wai ma dukeku wai makena na iya taku aku vibadana. Tousi iyavo Meimeituwa ina vinevine kava kasi wasa.”

⁴¹ Maranai touvotaghotagho asivi imaruwa ikovi Jems ma Jon asi vi bagha ivi yanei, ivi nuwaghisi kurisi. ⁴² Ma tupasiyavu Yesu ighoresi ivi siyagosi ma ivi sisiya kurisi ivavo bo, “Tami kosakovi da dam viruwa keikeivavosi rava ivi badebadesi nake ma wike. Ma dam viruwa babadisi rava iberaberasi da ivovo teketekesi. ⁴³ Bade tami iya kona berai da kama tousi nuke. Mike da iyai sanamiyai ina kayowana da ini bada touna ravana na ini toubigabiga tami sanami yai. ⁴⁴ Mike da am kayowana kwi nau na tam kwi yaragagimara rava yavu kurisi. ⁴⁵ Bade ketakina sago, taku Koroto Keimatana, iya

† 10:38: “Keyaka umana” ma “tomasamagha towena” tousi nana keivowavowa ma siraghe iviyammei. Touna maranai Yesu ivivi kawavenoveno Getsemani yai muriyai isiraghe, touna weni keyakina ivi sisiyei na nuwaboya gwamaniina (Mak 14:36). Yesu Jon ma Jems ikisi da tousi nana inivavana damina ina veiya. § 10:45: Maranai Yesu ikeivowavowa ma isiraghe rava yavu iru viepaiyasi, touna kikiverena Aisaiya 53 ivavowei na itupuwa ina noya kubina kama Meimeituwa ina yaraga. ** 10:47: Maranai koroto matapotapotana Yesu ighorei “Devida Natuna” touna wava dam Jiu asi sakosakova inene yei kama ku Keriso (Mesaia). Dam Jiu tousi ivivi yavayavaye Keriso rava iti yawasisi ma ita koyaghisi Keivavo Devida nuke kununa asi imakikimakaikiki ikoyaghisi na nuke (Psalm 89:3-37; Aisaiya 29:18-19, 35:5-6; Jeremiah 23:5-6; Ezekiel 34:23-24).

ata piti da rava ina bigeku ma apiti da rava ana bigesi, ma ana siraghe da rava yavu kubisi kovoghina ana veiya. §

Yesu Batimeiyasi Matapotapotana Ivi Yawasi

(Luk 18:35-43)

⁴⁶ Bade Yesu ma ina touvotaghotagho ipiti ku Jeriko meyagina ghamanakina. Maranai Jeriko ikasikasibu kuyowei numaduba ghamanakina iwaghisesi. Koroto sago matapotapotana kana wava Batimeiyasi, Timeiyasi natuna, ketaki ririvina imakemake ma mane kubina ibenibeni. ⁴⁷ Maranai rava iviyanesi ivivi sisiya ku Yesu koto Nasaret epitipiti, ma ivavo rukwatu, “Yesu Devida Natuna keru nuwayakapoweku!”**

⁴⁸ Rava damsi iyeghai ivavo bo, “Kawam epota!” Ma bade ponana ghamanakina irukwatu, “Yesu Devida Natuna, keru nuwayakapoweku!”

⁴⁹ Ma bade Yesu itu meira ma rava kurisi ivavo bo, “Ko kiya ina piti kuriku.”

Vagheina ma iru wore koroto matapotapotana kurina, “Ke vinuwa beibai! Ke vomeiri! Yesu eworeworem.” ⁵⁰ Ina rupe nake iru tawayei ma ivi sukapoka imeiri ma inai Yesu kurina. ⁵¹ Yesu ivi taravirei, “Avai ku kayokayowei ana berai kubim?” Ma koroto matapotapotana ivavo bo, “Bada, aku kayowana da ana kita meme.”

⁵² Yesu ivavo kuriya, “Ku tumetumeku, kubina ku yawasa, kenae.” Mara sago kava ikita, ma Yesu ketaki yai inenai na iwagisei.

11

Yesu ku Jerusalem Iru

(Matu 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Maranai Yesu ma ina touvotaghotagho iseghasegha ku Jerusalem, ipiti ku meyagi Betpage ma Beteni Oliv Keyamisi Koyana tetenai. Yesu ina touvotaghotagho ruwa iki tawayesi ivi nau ² ma weni nuke ikisi ivavo bo, “Ko nae nani meyagina magh-inotai kona rui. Maranai kona segha na

donki natuna nigonigorina kona pananai nani dobunai isaghiri. Iya meyana rava ita geru tovonni. Ko votariya ma kona pitiyei.*³ Mike da rava iyai ina vivi taraviremi, 'Avikubina ko taritariya?' Ko kipotei kona vavo bo, 'Bada ekayokayowei ma iya uwamina ma ini vovirei.'"

⁴ Ma asi viruwa inae, ku meyagi irui ma donki natuna ikitai, ketaki yai imeimeiri, saghisaghirina numa matamkwetana ririvina, maranai ivotariya,⁵ rava ruwamtousi ririvina ivivi meiriyana na ivitaraviresi, ivavo bo, "Avi kubina donki natuna ko taritariya?"⁶ Vagheina ma rava ikipotesi Yesu ikimakava ikikisi na nuke, ma rava ivi vagheinesi da donki natuna ina veiya.⁷ Vagheina itariya ma iruteina pitiyei Yesu kurina ma asi ruvu ivi votawayena da tepanai ikebanai, ma Yesu imake.☆

⁸ Ma Yesu donki natuna tepanai igeru ma ketaki yai inenai. Ma rava tupasi yavu asi ruvu ivi votawayena ma ketaki yai ikebanai ma ruwamtousi na keyama rugurugusi igasi ma ketaki yai ikebanai.⁹ Rava maghinonai inenai ma murinai ipitipiti iyogoyogo ma ikwatukwatu, "Housana!

Voepaepa iyai Bada kana wavai epitipiti.†

¹⁰ Voepaepa ita mamai Devida natuna iyai epitipiti ini Keivavo!

Housana kunuma ghe numonumonai!"

¹¹ Yesu ku Jerusalem irui ma inae ku tempol. Bera tupana ine kitakita bububuna nani dobunai. Namada ivi kuririsi, touna kubina asivi 12 meiteni ivovira meme ku Betani.

Yesu Fig Keyamina Ipsiri
(Matiu 21:18-19)

¹² Mara itom, Yesu ma ina touvotaghotagho Beteni ikasibu kuyowei ivovovira meme ku Jerusalem, ketaki yai Yesu kam

isiraghe.¹³ Uwamai ikita da keyama, kana wava fig, irurugurugu na ikitai, ma ighe ku ririvina ita kita, da ivi yam bo kegha. Ma iya fig kasi mara da iti yam. Maranai ipiti ku ririvina, na ipananai da rugurugu kava.

¹⁴ Ma Yesu keyama ikiya, "Iya meyana rava iyamu ina kaniya!" Ma Yesu avai ivavowei na, ina touvotaghotagho ivi yanei.

Yesu Tempol Igigiri

(Matiu 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹⁵ Maranai ina touvotaghotagho meiteni ku Jerusalem isegha, Yesu irui tempol ku garina ma rava iyavo ivivi gimagimara, na ivi kasibunisi ma mane vi uneunesi asi kepakepa ivi suviresi ma gabubu ivivi gimagimara ravasi asi makemake meiteni,‡¹⁶ ma ivi gheiyesi da iya rava sago ina purapura ina kavara ruesi ma ina tu yaraga tempol garina sinenai.¹⁷ Ma touna ivivi beyebeyena ivavo kurisi, "Ko sakovi bo kegha, Meimeituwa varanai evavavo,

'Aku numa na eghoreghorei vi kawavenoveno numana damdam tupasiyavu kubisi',☆

ma bade, tami ko berabera kama 'yapiyapi asi kenakena gavu dobuna' nuke!"☆

¹⁸ Nuke ivi sisiya, na prist babadisi ma Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyenai iviyanei. Numaduba Yesu ina vibeyebeyena ivi deiyei, touna kubina nani babadisi Yesu iyabumanei, ma tousi keta inegwanegwai da iti siragheni.

¹⁹ Ivivi kuririsi maranai, Yesu ma ina touvotaghotagho Jerusalem ikasibu kuyowei.

Fig Keyamina Ipoki
(Matiu 21:20-22)

²⁰ Mara itom meme tousi inenai ku Jerusalem ma ketaki yai, fig keyamina ikitai Yesu ikawapasiri na ipoki tepanai da isoru ku kunukuna.²¹ Pita Yesu ina sisiya ivi nuwanotenotei ma ikiya bo, "Bada, kekita! Keyama ku pasiri na ipoki!"

* 11:2: Dam Jiu asi nota donki na ghamoghamo vivinuwayokoyokosi iberaberasi bagibagi kubisi. Rava ikavakavarisi bo gwamani (vita). Donki geruna nana kama gubaguba, Yesu na kwamaru wai ipitipiti kama keivavo vopepetina. Bade Dam Jiu asi bera katamanisi yai ghamoghamo eveiveinisi bera vokuwayisi kubina na iya kovokovoghina ina berasi ina bagibagi yesi. Iyamna nuke kubina, Yesu ivavo da donki natuna na iya rava sago ita geru tovonni, donki natuna nana matakira touna na tarapararina ivi matakirei Yesu nana Meimeituwa ina vinevine. ☆ 11:7: 2 Kings 9:12-13 † 11:9: 'Housana' touna Arameik ponana kununa iyamna 'keviyawasiki karako,' bade muriyai na vikaiwai ma vigheghena. Tete 9-10 yai Psalm 118 rava nana vigheghena sam yai ivi sisiya. Bade tousi na vikaikawai Yesu keivavo nuke. ‡ 11:15: Mane viuneunesi tempol wai dam viruwa asi mane na nani manesi rava gubagubasi meiteni dam Jiu iya iti vagheinei, touna kubina manesi ivivi uneunesi da mane yagharinai banuwara iti mayei ma taks ita terei.

☆ 11:17: Aisaiya 56:7 ☆ 11:17: Jeremiah 7:11-15

²² Yesu ikipotesi ma ivi sisiya kurisi, “Meimeituwa ko tumetumei!” ²³ Sisiya keimatana akikimi, mike da rava sago weni koyana ina kiya, ina vavo bo, ‘Ke rukoim ma ku neyagha ke tawayem,’ ma iya nuwa ragharagha gwabinai ma ina tumetume da avai berana ivavowei na ina tupuwa, bade nuke Meimeituwa ina berai kubina. ²⁴ Touna kubina akikimi: Bera tupana yavu kubina kwi kawavenoveno ma Meimeituwa kwi baghai, ke tumetumei da namada ku veiya, ma ina berai kubim. ²⁵⁻²⁶ Ma maranai kwa vivi kawavenoveno Meimeituwa kurina, kununa rava avai ibera beroi kurim na ke nota kuputesi, ma bade nuke am Mamai kunumai am bera bero ina nota kuputei.”

Vitaravira Yesu Ina Vaivai Kubina
(*Matiu 21:23-27; Luk 20:1-8*)

²⁷ Yesu ma ina touvotaghotagho ku Jerusalem isegha meme, ma maranai touna tempol garina kamonai iyawayawara, prist babadasi ma touvibeyebeyana Mosese ina vigheiyenai ma babada ruwamtousi ipiti kuriya ²⁸ ma Yesu ivi taravirei ivavo bo, “Avai vaivainai weni berasi keberaberasi? Iyai weni vaivaina nuke iverem?” ²⁹ Bade Yesu ikipotesi ivavo bo, “Vitaravira sago ani taraviremi ma kona kipoteku, na ana kimi avai vaivainai weni berasi aberaberasi. ³⁰ Ko kiku! Iyai Jon Touvitowasamagha vaivai iverei, da ini towasamagha, Meimeituwa bo rava?” ³¹ Tousi ivi tupavireiyana meyesi ma ivavo bo, “Touta iya ta kipote, ‘Meimeituwa’. Yesu kara ina vavo, ‘Nuke na avikubina Jon iya kota tumetumei?’ ³² Ma, iya kovokovoghina da tavavo rava vi vagheina Jon iverei da ini towasamagha. (Rava inotai Jon na Meimeituwa ina kikiverena, touna kubina numaduba iyabumanesi.)[☆] ³³ Ma tousi Yesu ikipotei, “Iya kata sakovi.” Ma Yesu ivi sisiya kurisi, ivavo bo, “Bade iya ana kimi avai vaivainai weni berasi aberaberasi.”

[☆] 11:32: Luk 20:6 * 12:1: Wain kupurina na tanona nevapaikikina meni dobunai wurawurara iyasiri. Giruma katamaninai Meimeituwa mara visa ivi sisiya da Israel na kama ina wain kupurina, kama Aisaiya 5:1-2 sinenai.

[☆] 12:9: Luk 13:34-35 † 12:10: Grik ma Inglis bukasi evavavo “imatupi wakimina.” Dam Jiu mara patapatana wakima ipapa da numa ivowavowa ma vowa ruwamtousi. Berana ghamanakina wakima numa sinenai na wakima ghamanakisi numa imatupisi nunusiyai irurugwagwara. Iberai da vowa tupanayavu bagigabina. Yesu na “imatupi wakimina” Meimeituwa ina tempol vouna, Ekaleisia. Ephesians 2:19-21 kosiyavi. † 12:10: Weni sisiyina Psalm 118:22-23 yai tasiyavi.

12

Wain Kupurina Vimeibana
(*Matiu 21:33-46; Luk 20:9-19*)

¹ Bade Yesu meibai ivi sisiya kurisi, “Koroto wain kupurina ivouni, ma gari iyamoni. Touna wain iyamna kana vorovoro wasana iyamoni ma viyavayava numana iyamoni. Bade toukoyagha iveinisi da ina kupura ita noyei, ma inae ku dobu viruwa.” ² Maranai yaba kana mara isegha, kupura tuwakarena ina yaraga sago iki tawayei da kana reregha ita veiya. ³ Ma maranai isegha na kupura toukoyaghisi ivotani, igudai ma iki tawayei imana kava ivovira. ⁴ Kupura tuwakarena yaraga sago iki tawaye meyei, bade tepapuna iraviya ma ikayo beroi. ⁵ Ma bade ina yaraga sago ikitawaye meyei, ma ikasimunui. Ma yaraga ipesari sasara ivi kitawayanesi ma kupura toukoyaghisi bade nuke iberasi, ruwamtousi imunuwisi ma ruwamtousi ivi siraghenisi.

⁶ Kupura tuwakarena iya iyai sago ita make terei da ita kitawayei, natuna sago kava nuwanuwana ivei sasarei. Vagheina ma damona, natuna iki tawayei ma ivavo bo, “Tousi natuku ina vivirei.”

⁷ Bade tousi ivi sisiya vivira meyesi, “Tuwakare natuna wa ipitiyai, ina budere tou veinina. Ko vomeiri ti siragheni ma kupura touta ti tuwakareyei.”

⁸ Vagheina ma tuwakare natuna ivotatani ma ivi siragheni. Ma tupuwina kupurai itawanakasibuni.”

⁹ Yesu ivi taraviresi ma ivavo bo, “Ami nota avai? Kupura tuwakarena avai ina berai? Ana kimi. Touna ina piti ma toukoyagha ini siraghenisi, ma ina kupura toukoyagha viruwa ku imasi ina terei.[☆]

¹⁰ Sisiya kamowa bo, tami Meimeituwa ina buka kosiyavi na ikimakava evavavo,

“Wakima numa touvovasi ibaserei touna wakimina na karako ibonugwagwara.” † ‡

¹¹ Weni berana na Bada iberai, ma touta tavi deiyei.”

¹² Dam Jiu babadisi isakovi da Yesu ivi meiba na tousi ivivi sisiyesi ma keta ingwanegwai da ita paniya. Ma numaduba iyabumanesi kubina ivoterei ma ine kuy-
owei.

Vitaravira Taks Vimaiya Sisa Kurina
(Matiu 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Muriyai dam Jiu babadisi Parisi* ruwamtousi ma Herod ina dam* ruwamtousi iki tawayesi Yesu kurina da ivivi kai teini da sisiya ita vavo berowei bo kegha.[§] ¹⁴ Ipti kurina ma ivavo bo, “Bada, ka sakovi da tam vara keimatana kisisiyei. Tam iya kuta veiveiya da rava gheghena bo rava kiki ma ke beraberasi da tousi na sago, ma rava asi pona iya kuta vi viyanei ma Meimeituwa ina keta keimatana ki beyebeyena bubuni. Vagheina bo kegha da touta taks ti maiya Sisa kurina? Ti maiya bo kegha?”**

¹⁵ Bade Yesu, asi vi kaiteina ikita bouni ma ivavo kurisi, “Avikubina ko kayokay-
owei da koni waroku? Dinari sago ko pitiyei ana kitai!” ¹⁶ Ma iveiya ipitiyei kurina ma ikisi, “Iyai gubagubana ma kana wava weni mane nai?”

Iki potei ivavo bo, “Sisa.”

¹⁷ Bade Yesu ivavo bo, “Meni touna Sisa rapenai na Sisa koverei ma meni touna Meimeituwa rapenai na Meimeituwa ko verei.” Ma tousi ina sisiya ivi deiyei.

Sadusi Yesu Ivi Taravirei Siraghe Yai Vo Meimeiri Kubina

(Matiu 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Sadusi asi tumetume rava siraghe yai iya ita vo meimeiri meme. Bade ruwamtousi ipiti Yesu kurina ivivi kaiteini, ivi taravirei ivavo bo,^{††} ¹⁹ “Bada, Mosese igiruma Meimeituwa ina vigheiyenai kubita weni nuke evavavo, mike da koroto ina siraghe ma kawana ina ne kuyowei iya itituwa, bade varesina kwapurina ina ravaghi ma ini tuwa, pipiyisi na ina tuwa sirasiraghena natunatuna.[☆] ²⁰ Namani tuwanateina asivi meikovi ma kumaneva ruwa. Tutuwaghina wavine iravaghi, iya itituwa ma korotona isiraghe. ²¹ Bade

murimurina kwapurina iravaghi, iya itituwa ma korotona isiraghe. Ma kana vi aroba nuke ma isiraghe. ²² Tuwanateina meikovi ma kumaneva ruwa wavinena sago kava iravaghi, iya itituwa ma tupasiyavu isiraghe. Muriyai nani kwapurina, meiteni isiraghe. ²³ Korokoroto meikovi ma kumaneva ruwa wavinena sago kava iravaghi touna kubina rava siraghe yai ina vo meiri meme maranai, iyai kawana?”

²⁴ Yesu ikipote, “Tami Meimeituwa varana ma ina maragata iya kota sakovi, touna kubina ami nota ibero. ²⁵ Maranai rava siraghe yai ina vo meimeiri meme, korokoroto iya ita tatavine ma weivine iya ita vivi tavinesi ma bade nuke ina make kama Meimeituwa ina aneya kunumai emakemake na nuke. ²⁶ Ma bade Meimeituwa ikimakava rava siraghe yai ina vo meimeirinisi, kade ko siyavi bo kegha Mosese ina bukai igirumi, ikimakava ivavo keyama kiki ikarakarasina maranai? Meimeituwa ivavo bo, “Taku Abraham, Aisak ma Jeikapu asi Meimeituwa.”[☆] ²⁷ Touna na iya rava sirasiraghesi asi Meimeituwa ma rava yawayawasisi asi Meimeituwa. Touna ibeyeta da Abraham, Aisak ma Jeikapu isiraghe ma Meimeituwa matanai na tousi yawayawasisi. Touna kubina ami nota na ibero tawayena maranai ko vavavo da rava siraghe yai iya ina vo meimeiri!”

Vigheiyena Ghekirakinina

(Matiu 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ Bade touvibeyebeyena sago Mosese ina vigheiyenai ipiti na Yesu ma Sadusis weni nuke ivivi tupavireyana na ivi yanesi. Ma ivi yanei da Yesu ikipote bubunisi, bade ivi taravirei, “Meni vigheiyenina ighe sasara Meimeituwa ina vigheiyenai?”

²⁹ Yesu ikipote, “Vigheiyena ghe kirakinina na weni nuke: ‘Dam Israel, keviyana! Bada ita Meimeituwa na touna kava Bada. ³⁰ Ma nuwanuwam tupana, kanumim tupana, am nota tupana ma am rewapana tupana Meimeituwa kwi nuwayuyunei.’[☆] ³¹ Ma vigheiyena

§ 12:13: Vi kai teina na weni nuke: Mike da Yesu ita vavo “Taks Sisa kurina iya koni maiya” Rom babadisi kara nuwanuwasi ita ghisiya ma ita paniya. Bade mike da ita vavo, “Taks iya koni maiye Sisa kurina,” na kara dam Jiu iti nuwa ghisi kurina. ** 12:14: Sisa Rom ravasi asi Keivavo. †† 12:18: Sadusi na dam moumourisi ma gheghesi dam Jiu babadisi. Iya ita vivitumetume da rava muriyai karawagai ina vo meiri. Iya ita tumetume da aneya bo kanuma ruwamtousi ita makemake. Tousi asi vitumetume meikovi Mosese ina girumai (Karena, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy) ma asi tumetume weni bukasi kava. ☆ 12:19: Deuteronomy 25:5-6 ☆ 12:26: Exodus 3:6

☆ 12:30: Deuteronomy 6:4-5

gheghena kana viruwa na weni nuke: 'Kam gwani kevi nuwayuyunei kama tamani kinuwayuyunem na nuke.' Weni vigheiyenasi asi viruwa na ighe sasara iya kama ruwamtousi nuke."☆

³² Vigheiyena touvibeyebeyenina Yesu ivavo kuriya, "Bada, kuvi sisiya bubuna! Sisiya keimatana, ita Meimeituwa na sago kava, ma iya meimeituwa sago ma touna kava.☆ ³³ Ma nuwanuwata tupana, ita nota tupana ma ita rewapana tupana Meimeituwa ti nuwayuyunei. Ma kata gwani ti nuwayuyunei kama touta mani tai nuwayuyuneta na nuke. Weni vigheiyenisi ruwa vo teketekesi na irakata kirakai iya kama ghamoghamo ta kapukapuna ma banuwara ta beraberasi Meimeituwa kurina na nuke."

³⁴ Yesu iviyanei da ikipote bubuna sasara, touna kubina ivavo kuriya, "Tam iya kuti uwama Meimeituwa ina koyagha yawasa kuvouna." Vagheina ma iya rava sago iti ghapa da iti taravira meyei.

Vitaravira Keriso Kubina

(*Matiu 22:41–23:36; Luk 20:41-47*)

³⁵ Yesu ivivi beyebeyena tempol garina sinenai ma ivavo bo, "Avikubina touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyenai evavavo da Keriso na Keivavo Devida pesina? ³⁶ Kanuma Vokuyayina Devida ivi beyei na weni nuke igiruma, 'Meimeituwa ivavo, aku Bada kurina, "Kataiyaku wai ke make ma kam ghaviya ana vo nubasi ma kai gaburim wai ana teresi.'"☆ ³⁷ Nani giruminai, Devida ivavo da Keriso na ina Bada, bade ikimakava na Keriso na Devida pesina?" Ma numaduba ere nuwa beibeisi ina sisiya ivivi yanei.

Yesu Ikiyapaka Touvibeyebeyena Mosese Ina Vigheiyenai Kubisi

³⁸ Yesu na rava ivivi beyeyesi ma bera sago ivi beyebeyesi na weni, weni nuke ikisi "Ko kita ruvami da touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyenai iya ini nuwa teinimi. Asi kayowana da gara gurinakisi ina kote ma ina yawayawara, ma asi kayowana rava ere vi viranisi ini kaikaiwesi vigimagimara dobusi yai. ³⁹ Bade asi kayowana makemake beibeisi vi beyebeyena numanai ma debai na keikeivavo kasi wasai ina make kam marasi yai. ⁴⁰ Asi vi kawavenoveno na gurinakisi da rava ini gheghenisi, ma kwapukwapura ikai teinisi

ma asi numa eyapiyapisi. Tousi ravasi na mara muriyai Meimeituwa ina kovogha kirakiyiesi!"

Kwapura Ina Puyo

(*Luk 21:1-4*)

⁴¹ Yesu Tempol kana puyo kabomina kana meimeiri nevanevanai imake ma rava ikitakitasi asi puyo ku kaboma itereterei. Rava moumourisi ipesari mane ghamanakisi itoutoura. ⁴² Bade kwapura keikayokayona ipiti da ina mane gisigisina ipuyowei, kama toyatoya ruwa kava nuke. ⁴³ Vagheina ma ina touvotaghotagho ighoresi ipiti kuriya ma ikisi bo, "Sisiya keimatana akikimi, weni kwapurina keikayokayona ina puyo na rava yavu asi puyo ighe kuyowesi. ⁴⁴ Iyamna na weni, nani ravasi moumourisi asi moura nevapaina kava iverena ma asi moura na ghamanakina emakemake, bade nani wavinena ivi keikayokayo sasara ma kegha da mane tupana yavu gwabinai na iverenei, iya mane sago ita make terei da ina kam wei."

13

Yesu Ivavo Da Muriyai Rava Tempol Ini Beroi

(*Matiu 24:1-2; Luk 21:5-6*)

¹ Bade Yesu ma ina touvotaghotagho Tempol ikasikasibu kuyowei, ma ina touvotaghotagho sago ivavo kuriya bo, "Bada, weni vowasi beibeisi ke kitasi, ibeibaighagha! Weni wakimisi ghamanakisi yai iwowasi!"

² Yesu ivavo bo, "Weni vowasi ghamanakisi ko kitasi! Mara muriyai Dam Jiu kasi ghavighaviya ini bero yavusi. Iya wakima sago tepantepanai ina make."

Rava Ina Keivowavowa Bero, Bade Yesu ina Touvotaghotagho na Ini Patutu Kurina

(*Matiu 24:3-14; Luk 21:7-19*)

³ Bade Yesu igheah Oliv Keyamisi Koyanai imake, ma ikitakita damana ku Tempol. Pita, Jems, Jon ma Anduru, tousi mani duma ma ivi taravirei, ⁴ "Ke kiki weni berasi tupana yavu mara avai ina tupuwa. Avai ini matakira da weni berasi na ina tupuwa?"

⁵ Yesu ivavo bo, "Ko kita ruva da iya rava sago ini bedebedemi ma nuwanuwami ina teina virasi. ⁶ Muriyai rava ipesari ina piti kaku wavai. Ma ina vavo bo,

☆ 12:31: Leviticus 19:18

☆ 12:32: Deuteronomy 4:35

☆ 12:36: Psalm 110:1

'Taku Keriso!' ma rava ipesari ini bebededesi ma nuwanuwasi ina teina virasi. ⁷ Maranai vighavighaviya varana koni yanei ma ghaviya sisiyisi ipesari sasara koni yanesi, iya kona yabumana. Weni berasi kununa ina tupuwa, bade touna na iya damona. ⁸ Damdam ini ghaviya vivira meyesi, keivavo ma keivavo ini ghaviya vivira meyesi. Ma nukenuke dobu ipesari sasara ina nukesi ma bade gomara. Weni touna na karena kava, maranai kama wavine manamanawina vituwa kubina ini vavanina damina nuke.

⁹ "Ko kita ruva bubuna meyemi! Kami ghaviya meyagi babadisi ku imasi ina teremi ma bade vibeyebeyena numasi yai ina gudami. Ko tumetumeku touna kubina ina veinimi ma asi babada maghinusi yai ini taraviremi, ma varaku kona kisi. ¹⁰ Kununa aku touvotaghotagho varaku beibeina ini debei damdam yavu kurisi, ma muriyai damona ina segha.

¹¹ "Ma maranai kami ghaviya ina panimi ma ina vivi taraviremi iya ami nota ina ragharagha da avai koni sisiyeyi. Iya tami-mani ami notai koni sisiya ma Kanuma Vokuwayina kubimi ini sisiya, bade avai Meimeituwa iveremi na nuke kovi sisiya.

¹² "Koroto varesina wosina ghaviya ku imasi ina terei da ini siragheni, ma mamai natuna ina verenei da ini siragheni. Ma pipiya avo meira da asi maduwa mau ma asi mami mau ini ghaviyesi ma ghaviya ku imasi ina teresi da ini siraghenisi. ¹³ Tami ko tumetumeku kubina rava tupana yavu ina basaremi. Bade rava iyai nuke ina meiri kikina da ku damona, touna na Meimeituwa ini yawasi."

Vo Kwarakwara Ghamanakina Kana Mara

(*Matu 24:15-28; Luk 21:20-24*)

¹⁴ Bade ivavo bo, "Maranai bera bero tomatoma vaghasina bera kasi vivi bero[☆] kona kitai meni dobunai iya vagheina da ita make (iyavo weni bukana ko siyasiyavi kobera tovonni da kona sakovi da avai aisisiyeyi), vagheina rava iyavo dobu Ji-udiai, ko kisi ku koya ini vuruwana. ¹⁵ Iyai ina numa vovonai, ko kiya da iya ina soru ina ku numa sinena ina purapura ina ragau, ina vuru yaghina wota inanae. ¹⁶ Bade nuke iyai ina kupurai enoyanoya, ko kiya da iya ina vovira ina

rupu ina veiya, ina vuru yaghina wota inanae. ¹⁷ Nani maranai vo kwarakwara ina rakata sasara weivine iyavo manamanawisi ma isusu na ina pananai. ¹⁸ Kovi kawavenoveno Meimeituwa kurina da ami vivuru gavuwana maranai na iya bodu wai. ¹⁹ Vo kwarakwara ina rakata kirakai nani maranai. Maranai Meimeituwa dobu iyamoyamoni na vo kwarakwara iya sago nuke ita tupuwa, ma muriyai na iya nuke ina tupuwa meme. ²⁰ Bade Bada nani marana ina berai da ina tupo. Mike da iya ini tupoi, rava tupana yavu ina siraghe. Bade ina kayowana da rava ivinesi touna rapenai, na ini yawasisi, touna kubina nani marana ni tupoi.

²¹⁻²² Bade Keriso vi bedabedasi ma kikiv-erena vi bedabedasi kara ina piti ma matakira ma aniba ina berasi da rava ini bebededesi ma nuwanuwasi ina teina virasi. Ina bera tovonni da Meimeituwa ina vinevine ravasi meiteni ini bebededesi ma nuwanuwasi ina teina virasi, kade kovokovoghina ina berai. Touna kubina mike da rava ina piti ma ina vavo kurimi, 'Ko kita, Keriso na weni!' bo 'Nokonil', nani sisiyina iya kona tumetumei. ²³ Ko kita ruva bubuna! Weni sisiyisi karako akikimi da avai ina tuputupuwa na kovi yapaka.

Koroto Keimatana Ina Piti Marana
(*Matu 24:29-31; Luk 21:25-28*)

²⁴ "Bade vo kwarakwara ghamanakina marana ina kovi, 'bera maragata kirakinisi marai na ina nukesi ma yabodiri ini nubakutuvi ma siyamtapa meiteni iya ina neira.[☆]

²⁵ Gwamegwame marai ina ririgha.[☆]

²⁶ Bade rava, Koroto Keimatana ina kitai ina pitipiti ghuvai[☆] ina maragata tupana ma boruma meteni. ²⁷ Bade ina aneya ina kitawayesi inanae dobu tupana yavu, namanaki da dobu ivi uwama tawayena ina rava vinevinesi ini ruriyesi.

Keyama Fig Vi Meibana
(*Matu 24:32-35; Luk 21:29-33*)

²⁸ "Kovi nuwanotanota ikimakava keyama fig enumonumoi ma touna notana ko veiya. Maranai ragharaghana emadimadighi ma enumonumoi, bade ko sakovi da keinumo kana mara eseghasegha. ²⁹ Ketakina sago, maranai kona kitai weni berasi ina tuputupuwa, ko

☆ 13:14: Daniel 9:27; 11:31; 12:11

☆ 13:24: Aisaiya 13:10

☆ 13:25: Aisaiya 34:4

☆ 13:26: Daniel 7:13

sakovi da Koroto Keimatana eseghasegha.³⁰ Sisiya keimatana akikimi weni berasi kununa ina tupuwa, ma weni kimtana emakemake na ruwamtousi ina kitai ma muriyai ina siraghe.³¹ Mara ma dobu ina kovi ma ponaku na iya ina kovi.

Tavovo Kavikaviyana ma Yesu Ina Vovira (Matiu 24:36-44)

³² “Iya rava sago ita sakovi mara ma madegha avai ana vovira. Aneya kunumai iya ita sakovi, Natuna iya ita sakovi ma Mamai kava isakovi.³³ Iya kota sakovi da marana avai, touna kubina kovi yavayava ma kovi yapaka!³⁴ Touna na kama maranai koroto ina numa ina ne kuyowei ku dobu uwama vi yopeyope kubina. Ina bera tupana yavu ina yaraga ku imasi iterei ma asi noya sagosagoweta iveresi. Bade matamkweta toukoyaghina ikiya da ina kita yavayava.³⁵ Ketakina sago, ko kita yavayava iya kota sakovi mara avai numa badana ina vovira kubina. Mike da kuririsi yai, bo didibara pounai, bo kokoreroko ina raraviya, bo yabodiri ina gheghe tawayei.³⁶ Kovi yapaka da iya ina piti kenakenami ma ini ru sakwaremi.³⁷ Weni sisiyina akikimi, na rava yavu kurisi avavavo, da kovi yavayava!”

14

Dam Jiu Babadisi Ivivi Ogatara da Yesu Iti Beroi

(Matiu 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Mara ruwa kava emakemake da kam ruwa ghamanakisi ita berai, Sovona Voura* ma Parawa Ist Kegha*. Prist babadisi ma touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyenai keta inegwanegwai da gavugavunai Yesu ita paniya ma iti siragheni.² Ivavo bo, “Iya kam maranai ta berai, memara da rava ina kayaya.”

Wavine Monagha Ghabughabuna Yesu Tepakunai Isuwaghi

(Matiu 26:6-13; Jon 12:1-8)

³ Yesu Beteni yai Saimon ina numai, iyai kununa lepera iveiya. Ikamkam ma wavine, alabasta* deudeuna iveiya ip-itiyei, sinenai monagha ghabughabuna nad yai iyamoni, maiyana irakata kirakai.[†] Deudeu kamyona ibogai ma Yesu ku tepapuna isuwaghi.⁴ Rava ruwamtousi

na ivi nuwaghisi ma ivi ki daguwana, “Avikubina monagha ghabughabuna ivi rekwei?⁵ Iti gimagimarei na mane ghamanakina[‡] ita pananai ma manena ita verenei rava keikayokayosi kurisi.” Ma rava wavinena iyeghai.

⁶ Ma, Yesu ivavo kurisi, “Ko kita kuyowei! Avikubina koi kayokayoi? Bera beibeina kuriku iberai.⁷ Rava keikayokayosi na tami meiteni ko makemake yavuyavu mara patapatana ma mara avai ami kayowanai na kona vovagusi, ma taku na iya meiteni mara patapatana kata makemake yavuyavu.⁸ Avai inotanotai ita berai, na iberai; monagha ghabughabuna ku ininiku isuwaghi na ivo kavikaviyeku kaku karawaga kubina.⁹ Sisiya keimatana akikimi, rava yavu dobu tupana varaku beibeina ina vivi yanei, na weni wavinena avai kubiku iberai na sisiya kutukutuna rava ini yanei. Rava weni wavinena ina bera ina notai.”

Judas Keta Inegwanegwai Da Yesu Iti Benabenamei

¹⁰ Touna murinai Judas Iskariot, touvotaghotagho kasi vi 12, inae prist babadisi kurisi ikisi da ikimakava ku imasi ina terei.¹¹ Nuke ivi yanei maranai na ivi nuwa beibai sasara ma ivavo kuriya, “Mane kana verem.” Ma ina gavogavo inegwanegwai da ku imasi ita terei.

Yesu Ma Ina Touvotaghotagho Sovona Voura Kamna Ikam Yavuyavu*

(Matiu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30)

¹² Parawa Ist Kegha* Kamna marana isegha, touna maranai sipu metemetewisi emunumuwa Sovona Voura* kamna kubina, touvotaghotagho Yesu ivi tarakasiyanei, “Am kayowana meni ku dubuna kana nae da Sovona Voura kamna kana vo kavikaviyei kubim?”

¹³ Ina touvotaghotagho ruwa iki tawayesi, ma ikisi bo, “Ko nae ku Jerusalem ma koroto yokowa kibubuna ghamanakina ikavari ma enenae na kona kitai. Kone yavuyavu,¹⁴ ma, ma ina nenerui na ko rui, ma numa tuwakarena kurina kovi sisiya, “Bada ivavo, ‘Meni papayaraghinai aku touvotaghotagho meiteni Sovona Voura* vavina kana kaniya?’”¹⁵ Bade

* 14:3: alabasta: wakima pikapikana kovokovoghina naipi yai ina papai † 14:3: nad: monamona ghabuna beibeina — inamonai iveiya — touna India yai egogogo. ‡ 14:5: mane ghamanakina: Grik evavavo “300 denarii”.

papayaragha ghamanakina ini beyemi tepanai, vovo kavikaviyanina, ma makemake wasana meiteni, nani dobunai bera tupana yavu kona vo kavikaviyana kubita.”

¹⁶ Ma touvotaghotagho ivo meira, inae ku Jerusalem, avai ikikisi na bera tupana yavu nuke ipananai, ma Sovona Voura* kamna vavina ivo kavikaviyei.

¹⁷ Ivivi kuririsi maranai, ina touvotaghotagho asivi 12 meiteni ipiti. ¹⁸ Ikamkam ma Yesu ivavo bo, “Sisiya keimatana akikimi da sanamiyai sago ini benabenameku — ravana meiteni takamkam yavuyavu.”[☆]

¹⁹ Tupasi yavu ivi nuwaboya kirakai ma sagosagoweta ivi karei da ivivi taravirei, “Iyai? Iya taku bo?”

²⁰ Ikipotesi, “Ami vi 12, parawa ku kaboma ta tupatupa kutuva yavuyavu, sanami yai sago na ini benabenameku.

²¹ Taku Koroto Keimatana kubiku, ina tupuwa na kununa kikiverena igiruma na nuke. Bade rava iyai ina berai da ina tupuwa ma ini benabenameku, wayakapo, touna na ku berona ghamanakina ina rui. Ibeibai sasara da ina maduwa iya meyana itituwei.”

²² Ikamkam ma Yesu parawa iveiya, Meimeituwa ivi kaikaiwei, ivo gimai, ma ina touvotaghotagho iveresi. Ivavo bo, “Ko veiya, touna tupuwiku.”

²³ Bade wain keyakina iveiya, Meimeituwa ivi kaikaiwei, ma iveresi, ma sagosagoweta iumei. ²⁴ Ivavo, “Touna taraku. Taraku ina suwagha rava ipesari sasara kubisi, tara na Meimeituwa ina kinuwaghana tousi meiteni ini bagibagiya.

²⁵ Sisiya keimatana akikimi, iya meyana weni wain na anuma meyei da maranai Meimeituwa ina koyagha yawasa ku vouna na wain vouna anumai.

²⁶ Yevo sago iraviya murinai na Jerusalem ikasibu kuyowei inae Oliv Keyamisi ku Koyana.

Yesu Ivavo da Pita Ina Vavo da Touna Ini Pupuwei

(*Matiu 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38*)

²⁷ Yesu ivavo kurisi, “Meimeituwa varana buka sinenai weni nuke evavavo: ‘Sipu toukoyaghina ani siragheni, ma sipu ini vuru seiseirana.’[☆]

Nuke tupamiyavu kona vuru kuyoweku, ²⁸ bade Meimeituwa ina vo meimeira meyeku ku yawasa, na ani nau ku Galili.”

²⁹ Bade Pita ivavo kurisi, “Namanaki da tousi tupasi yavu ina ne kuyowem, ma iya taku!”

³⁰ Yesu ivavo kurisi, “Sisiya keimatana akikim, weni didibarinai muriyai da kokorereko mara ruwa ina garara, tam kara mara aroba kwa vavo, ‘Avi pupuwei.’ ”

³¹ Bade Pita ivavavo tupetupeyana, “Namanaki da ta siraghe yavuyavu, iya meyana ana vavo, ‘Avi pupuwei!’ ”Ma tupasi yavu sisiyina sago ivavavo wei.

Yesu Getsemani Yai Ivivi Kawavenoveno (Matiu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Tousi ipiti ku dobu kana wava Getsemani, ma Yesu ivi sisiya ina touvotaghotagho kurisi, “Wa ko make ma ana nae ani kawavenoveno.” ³³ Vagheina ma Pita, Jems ma Jon, ikasi veinisi ma inae, ma nuwanuwana ipukana potei, ³⁴ ma ivavo kurisi, “Avi nuwaboya sasara ma damiku na berokikina kava ini siragheniku. Wa ko make ma ko vi yavayava.”

³⁵ Ine riya berokina ma, ku dowo itawayei ma ivivi kawavenoveno da kade kovokovoghina keivowavowa ita nevourei. ³⁶ Ivavo, “Mamai, Aku Mamai, kovokovoghina bera tupana yavu kwa berai, weni keivowavowana keyakina kevei tawayei ma iya anumei, ma iya taku aku kayowanai ma tam am kayowanai.”

³⁷ Bade ivovira meme ma ina touvotaghotagho asi vi aroba ipananasi ikenakena. Pita kurina ivavo, “Saimon, tam ke kenakena bo? Kade vagheina bo kegha da kota mae guriguri?” ³⁸ Ma ivavo kurisi, “Kanummi na darudaru da ina kayowana kota berai, ma tupuwimi ina maragata iya kovokovoghina da kona berai. Bade kovi yavayava ma kovi kawavenoveno da ruweyara kona meira potesi.”

³⁹ Ine meme ma ivivi kawavenoveno, sisiyina sago kava ivavavowei. ⁴⁰ Bade ivovira meme ma ikitasi da ikenakena. Iya kovokovoghina da ita kita uwara. Ma ivi pupu da avai ita kipotei.

⁴¹ Inae, ma mara kana vi aroba ivovira meme ma ivi sisiya kurisi, “Tami karakava ko kenakena ma iyami ko roverovei? Vagheina! Marana isegha! Ko kita, Koroto Keimatana bera bero ravasi ku imasi etereterei. ⁴² Kovo meiri, ma tanae.

☆ 14:18: Psalm 41:9

☆ 14:27: Zechariah 13:7

Ko kita, kaku vi benabenama ravana na iseghal!"

Yesu Ipaniya

(*Matiu 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12*)

⁴³ Karakava ivivi sisiya ma Judas, kasi vi 12, isegha. Numaduba meiteni ipiti yavuyavu ere wudisi ma ere serisi. Prist babadisi, touvibeyebeyena Mosese ina vigheiyenai, ma Dam Jiu babadisi, iki tawayesi inae. ⁴⁴ Ine nae ma touvibenabenama ikisi da ikimakava ini matakiresi. Ivavo kurisi, "Koroto ana yususuri na, korotona touna. Ko votani, ko paniya ma ko ruteina neyei."§

⁴⁵ Judas isegha ma mara sago kava ine kuriya ma ivavo, "Bada!" ma ivi iyususuri. ⁴⁶ Vagheina ma ivotani ma ivokikini. ⁴⁷ Rava sago na imeimeiri na kepata iteina yavuu ma itatara da Prist Gheghena ina yaraga sago teinina ikasiyarahgi. ⁴⁸⁻⁴⁹ Yesu ikisi, "Marana nununai taku na tami meiteni Tempol garina sine-nai rava agiugiunisi! Avikubina nani dobunai iya kota votaniku? Taku na kama yapiyapi, na ere kapiyimi ko piti kona votaniku, bo? Bade weni berana na sisiya kikiverena igirumi na etuputupuwa."☆
⁵⁰ Vagheina ma ina touvotaghotagho tupasi yavu ine kuyowei ma ivi vuruwana.

⁵¹ Koroto yaragina garai ikasi rupui ma Yesu iwagiwaghisei, ma ravasi ibera tovonni da ita votani, ⁵² ma kana gara kava ivotani ma iyamkovekoveva ivokavari.

Yesu Ivi Tarapiriyei

(*Matiu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24*)

⁵³ Numaduba Yesu ikasi veiya inae Prist Gheghena ina ku numa, bade prist babadisi, Dam Jiu babadisi ma Mosese ina vigheiyena touvibeyebeyena tupasi yavu nake ivi ruriyesi. ⁵⁴ Pita uwamai itu kamota inae da Prist Gheghena ina numa ku garina irui. Na, inemake touviyavayava ruwamtousi meiteni, keyamai ivivi muya. ⁵⁵ Prist babadisi ma Sanhidiren* tupasi yavu ibera tovonni avai vi wavuna Yesu ku tepana ita terei da iti siragheni, bade iya

avai ita pananai. ⁵⁶ Matamata vi bedabedasi ipesari sasara Yesu kurina itawayei, ma asi sisiya tupana yavu na bogebogei.

⁵⁷ Rava ruwamtousi ivomeiri sisiya vi bedabedasi itawayei kurina. ⁵⁸ Tousi ivavo, "Kaviyane weni nuke ivavo bo, 'Weni Tempol na rava imasi yai iyamoni, na ani beroi, ma mara aroba murinai sago vouna ana vowai, ma iya rava imasiyai ina yamoni.'"** ⁵⁹ Bade weni ravasi meiteni asi sisiya na bogebogei yeta.

⁶⁰ Prist Gheghena maghinosi yai imeira ma Yesu ivi taravirei, "Weni vi wavuna itawayei kurim, avikubina iya kuta kipote?"

⁶¹ Bade Yesu ivi yasami ma iya avai ita vavowei. Prist Gheghena ivi taravire meyei, "Tam Keriso bo? Meimeituwa ka Vovo epaipai na Natuna bo?"

⁶² Yesu ivavo, "Taku touna, ma kona kitaku, 'Koroto Keimatana, Meimeituwa Maragata Kirakinina kataiyana ana make-make ma ghuvanai ana vovovira.'"☆

⁶³ Prist Gheghena nuwanuwana ighisi sasare kana gara iteinisikai ma ivavo bo, "Matamata pesara iya kata kayokayowana meyei! ⁶⁴ Meimeituwa ivivi gibowei na ko viyane bo?†† Ami nota avai?"☆

Tupasi yavu ivavo, "Touna vigheiyena igasiya kubina ina siraghe."

⁶⁵ Bade ruwamtousi Yesu isovai, ma matana garai isaghira gavugavui ma iraviya. Ma ivi taravirei, "Mike da tam na Meimeituwa ina Kikiverena, ke kiki iyai iravim!" Ma touviyavayava iru nevanevai.

Pita Ivavo Da Yesu Ivi Pupuwei

(*Matiu 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁶ Pita karakava gaburinai, gari sinenai, maranai Prist Gheghena ina yaraga wavivena iyawara ipiti. ⁶⁷ Pita ikitai ivivi muya, ma maninina ikita tupei ma ikiya bo, "Tam sago, Yesu koto Nasaret meiteni."

⁶⁸ Ma ivavo da ivi pupuwei. Iki potei, "Iya ata sakovi da avai ki sisiyei," ma ine kasibau ku ketamatana. Nani maranai kokorereko igarara.‡‡

⁶⁹ Yaraga wavinena nani dobunai ikita meyei ma ivavo meme rava ivivi meiri yana kurisi, "Ravana sago weni touna

§ 14:44: Dam Jiu asi bera tuwatai ikaikaiwesi na eyuyusuresi. ☆ 14:48-49: Luk 19:47; 21:37 ** 14:58:

Yesu ina sisiya wosina Jon 2:19 kona kitai. ☆ 14:62: Daniel 7:13 †† 14:64: Prist Gheghena ina sisiya iyamna na Yesu ivavo Meimeituwa meiteni ivi kovokovoghana, nana Meimeituwa itere soruwei. ☆ 14:64: Leviticus 24:16

‡‡ 14:68: Ima giruma ruwamtousi katamanisiyai weni sisiya kutukutuna, iya itagirumi "Nani maranai kokorereko igarara."

meitenil!”⁷⁰ Bade Pita ivavo meme da ivi pupuwei.

Iya uwamina murinai rava na ivivi meiri yana na Pita iki meyei, “Vagheina tam na sago, tam meiteni na koto Galili.”

⁷¹ Ma, ivavo bo, “Tepa vovomi yai avavavo da sisiya kamowa akikimi! Mike da kegha na Meimeituwa ina kovoghiku! Koroto tami koi sisiyei na iya ata sakovi!”

⁷² Mara sago kava kokorereko mara vi ruwina igarara, ma Pita ina nota ivo vira da ikimakava Yesu ivi sisiya kurina, “Muriyai da kokorereko mara ruwa ina garara, mara aroba kwa vavo da kuvi pupuweku.” Nuwanuwana itamoguda ma itou.

15

Yesu Pailat Maghinonai

(*Matiu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38*)

¹ Boiboighi nubanubani prist babadisi, Dam Jiu babadisi, touvibeyebeyena Mosese ina vigheyenai, ma Sanhedrien tupana ivi boru, ivi vagheina da avai ita berai Yesu kurina. Imana ipatumi ma ikasi veiya ineyei Pailat kurina. ² Pailat ivi taravirei, “Tam na Dam Jiu Keivavona bo?”

Ma Yesu ikipotei ivavo bo, “Vagheina kuvavo.”

³ Prist babadisi vi wawuwavu ipesari sasara Yesu ivivi wavui, ⁴ touna kubina Pailat ivi taravira meyei, “Kade kwa kipotesi bo kegha? Asi vi wawuwavu ku viyaneil!”

⁵ Bade nuke iya sisiya sago ita vavo meyei ma Pailat ivi deiyei.

Dam Jiu Asi Kayowana Da Yesu Ina Sir-aghe

(*Matiu 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16*)

⁶ Sovona Voura kamna nununai, maranai Pailat ina bera nuke imakemake, da panipani sago iyai rava ivivi bagheiya na ivovo tariya. ⁷ Nani koroto kana wava Barabas dibura numanai korokoroto ruwamtousi meiteni, rava ivi siraghenisi, maranai Rom gabemanina meiteni ivivi ghaviya, na ipanisi. ⁸ Maranai numaduba ivi siyagosi, ma ivi karei da Pailat ini baghai, ikimakava marana nununai ivivi nuwa beibeinisi na nuke.

⁹⁻¹⁰ Pailat isakova kirakiyei da prist babadisi Yesu inuwakapiyei kubina ivo riyei ku imana. Vagheina ma numaduba ivi taraviresi, “Ami kayowana kubimi da

Dam Jiu Keivavona ana tariya?”¹¹ Bade prist babadisi numaduba isunasi da iti baghai, epaiyana, na Pailat Barabas ina tariya kubisi.

¹² Pailat numaduba ivi taravira meyesi, “Bade avai, ko kayokayoweku da ravana sago ko woreworei Dam Jiu Keivavona kurina ana berai?”

¹³ Iru kwatu potei, “Ke tututani!”

¹⁴ Ma Pailat ivi taraviresi, “Avai berana berona iberai?” Iru kwatukwatu kirakai ponasi keidamonai, “Ke tututani!”

¹⁵ Pailat ikayowei da numaduba iti nuwabeibeinisi, touna kubina Barabas itariya kubisi. Touvighavighaviya ikisi da Yesu ita wudiya ma ita ru teinaneyei da ita tututani.

Tou Vighavighaviya Yesu Ivi Namei

(*Matiu 27:27-31; Jon 19:2-3*)

¹⁶ Touvighavighaviya Yesu iruteina ruwei Pailat ina numa ku garina, ma touvighavighaviya asi rava tupasi yavu iworesi da ivi siyagosi. ¹⁷ Gara yebara dumadumana Yesu ivi kotei ma vadara keyama raghana tonatonanai ikou pipini, ma ku tepapuna ivo tupei. ¹⁸ Ma ivi karei da ivivi namei, “Enosaire! Dam Jiu asi Keivavo!” ¹⁹ Wudi yai tepapuna iraraviya ma isovasovai. Maghinonai kaitupisi yai isorusoru ma irurudunei kama keivavo nuke, ma iberai da ivivi inimayamayai. ²⁰ Maranai ivi namei ikovi, gara yebara dumadumana ivo tawayei ma kana gara wosina ivi kotei. Ma iruteina kasibuwei da ita tututani kubina.

Yesu Korosi Yai Itututani

(*Matiu 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27*)

²¹ Inenae ma ketaki yai koroto kana wava Saimon, meyagi yoghoyogho wai, irurui ku meyagi ghamanakina na inepotei, ma touvighavighaviya idarui da Yesu kana korosi ita kavari. (Saimon na koto Sairini, Aleksanda ma Rufas asi mamai.) ²² Yesu iruteina neyei ku dobu sago eworeworei Golgata, (iyamna na “Teuteu dobuna.”) ²³ Nani dobunai wain ma me itupavirai ini vavana bunamina ma iberatovoni da ita verei da itumai, ma umana ibasarei. ²⁴ Nani dobunai itututani. Ma kana gara, ituparereghi, ma dais ivi rekwei da ita kitai da iyai mike garana ita veiya.

²⁵ Boiboghi kana madeghapu wai na itututani. ²⁶ Giruma vi wavu ki sakovina Yesu vovonai itutui kana korosi tepanai na

ivavo, “Dam Jiu Keivavo.”²⁷⁻²⁸ Yapiyapi ravasi asi viruwa kasi korosi yai itututanisi Yesu meiteni, sago kataiyanai ma sago dugenai.*

²⁹ Rava ine nae ma itatapai, ivivi kunu weiwaina ma ivivi namei, “Aa! Kuvavo da tempol kuta rikai ma mara aroba sinenai kuta vowa meyei! ³⁰ Karaweni na korosi yai ke soru ma kwi yawasa meyem!”

³¹ Ma bade nuke prist babadisi ma touvibebeiyena Mosese ina vighieiyenai Yesu ivivi namei, ma ivivi sisiya vivirana, “Rava ruwamtousi ivi yawasasi ma iya kovokovoghina ini yawasa meyei! ³² Ivavo da touna Keriso, Meimeituwa ina vinevine Touviyawasa, Israel asi Keivavo, karaweni korosi yai ina soru, ta kitai ma ta tumetumei!” Ma asi viruwa Yesu nevanenanai itututanisi na meiteni ivivi varaberowanei.

Yesu Isiraghe

(*Matiu 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30*)

³³ Madeghapu wai dobu tupana nubakutuwa iruputani, inae da yabodiri itavira. ³⁴ Yabodiri itavira ma Yesu igarara rukwatu ponana ghamanakinai, “Eloi, Eloi, lema sibatani?” Iyamna na, “Aku Meimeituwa, Aku Meimeituwa, avikubina ku ne kuyoweku?”[☆]

³⁵ Rava ruwamtousi na ivivi meimeiriyana ma igayogayo na ivi yanei ma ivi pupuwei kubina, ivavo bo, “Koviyana, Elaija eworeworei!” ³⁶ Ravasi sago ivuru ma purapura ponuponuna iveiya ku wain damidamisina itupakutuvi ma siu damonai itupe susuri. Ma ivopaini Yesu ku mutu kwapirina ma ivavo, “Ko koyaghi mede ta kitai Elaija epitipiti korosi yai ina teresoru wei!”

³⁷ Yesu ponana ghamanakinai igarara ma isiraghe. ³⁸ Gara nabanabana tempol sinenai irororoke, wasa vokuwaya kirakinina ipapayaraghi, na itamosika tepanai da isoru ku gaburina. ³⁹ Touvighavighaviya badana korosi maghinonai imeimeiri na Yesu ikimakava isiraghe na ikitai ma ivavo bo, “Weni korotona na vagheina

Meimeituwa natuna!”⁴⁰ Weivine ruwamtousi na nani, uwamai imeiri ma ikitakita. Sanasiyai na Meri Magadalin, Meri, Jems kiki ma Joses asi maduwa, ma Salome. ⁴¹ Maranai Yesu Galili yai, weni weivinesi iwagiwagisei ma ivo vovagui. Nani dobunai na bade weivine ipesari sasara iyavo ipiti yavuyavu ku Jerusalem.

Yesu Idogoi

(*Matiu 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³ Ivivi kuririsi na tura kayokayowana marana (touna marana na Sabati maghinonai.) Josepa koto Arimatiya isegha. Touna Sanhedrien vovo viviranina sago ivivi koyakoyagha Meimeituwa ina Koyagha ipitipiti kubina. Vagheina ma ere maghiteparatorana inerui Pailat kurina ma ivi baghai Yesu tupuwina kubina.[†] [‡] ⁴⁴ Pailat irusakwara, maranai ivi yanei da Yesu namada isiraghe. Touvighavighaviya badana ighorei ipiti ma ivi taravirei mike da namadani kava isiraghe, touvighavighaviya badana ivi segha da isiraghe. ⁴⁵ Vagheina ma Pailat Josepa ivi vagheinei da Yesu tupuwina ina veiya.

⁴⁶ Josepa gara ghavoghavorina kavakavana ma gurinakina igimari, tupuwina itere soruwei, garai igerei ma ku guba itere runi. Wakima bagibaginati ibouni ma ipapai. Muriyai wakima ghamanakina benabenana ma dubidubina itabiri da guba kana nenerui ikasi potai. ⁴⁷ Meri Magadalin ma Meri, Josepa ina maduwa, ikitai Yesu tupuwina ma iterei.

16

Yesu ivomeiri meme

(*Matiu 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10*)

¹ Sabati ikovi ma murinai, Meri Magadalin, Meri Jems ina maduwa ma Salome bunama ghabughabusi igimara da Yesu tupuwina iti monaghi.* ² Sande boiboghi nubanuba nai muriyai da yabodiri ita ghetawa yei, inae ku guba. ³ Ine nae ketaki yai ma tousimani ivivi kidaguwana, “Iyai guba kana nenerui wakimina ina tabira tawayena vereta?” ⁴ Bade itapae

* 15:27-28: Giruma katamanisi ruwamtousi sinenai na emakemake: Ma avai kikiverena igirugirumi na nuke itupuwa, “Ikitai na kama berabero ravana nuke.” (Aisaiya 53:12) ☆ 15:34: Psalm 22:1 † 15:42-43: Dam Jiu asi Sabati mara patapatana Fraide yai yabodiri eyoriyori na ikare, ma Satade yai yabodiri eyoriyori na ekovikovi. ‡ 15:42-43: Dam Jiu asi vighieiyena evavavo da tousi rava esirasiraghe nani maranai ina dogosi. Yabodiri eyoriyori na Sabati ikarei, touna kubina Josepa iyaghiyaghina da Yesu tupuwina ina dogoi. * 16:1: Dam Jiu asi bera tupuwa monagha ghabughabusi yai emumumusi ma muriyai edogodogosi, ma weivine asi kayowana da weni berana ita kivini.

ita kita da wakima ghamanakina guba kana neneru wai, namada itabira tawayei. ⁵ Vagheina ma ku guba inerui, ma koroto yaraga yoghoyoghona ku kataiya imakemake na ikitai, gara ghavoghavorina ikotei. Ma nuwanuwasi ikara yaguri, ⁶ ma ivavo kurisi “Nuwanuwami iya ina karayaguri! Asakovi Yesu koto Nasaret ko negwanegwai, itututani na touna iya weni – ivomeiri meme! Ma iterei na wasana weni, ko kitai. ⁷ Karaweni ko nae ma weni varana ina touvotaghotagho kona ki veresi, ma Pita meiteni, ‘Touna ini nau ku Galili, ma nani dobunai kona kitai, kununa ikikimi na nuke.’” ⁸ Vagheina ma ere yabumanisi ma ere kirorosi ine kasibau ma guba ivuru kuyowei. Ma, iyabumana kubina iya rava sago ita kiya avai koroto yaragina ikikisi na nuke.

MARK 16:9-20

[*Ima giruma katamanisi ipesari sasara Mak ina buka igirumi. Giruma ruwa katamana kirakinisi na teta 9 da ku 20 iya ita makemake.*]

Yesu Iru Seghana Meri Magadalin Kurina
(*Matiu 28:9-10; Jon 20:11-18*)

⁹ Sande boiboghinai Yesu siraghe yai ivo meiri murinai, iruseghana yaghina Meri Magadalin kurina. (Kununa kanuma berosi asi vi meikovi ma kumanewa ruwa gwabinai ivi kasibunisi.) ¹⁰ Avai ikitai na inae ma ina dam sausau yawayawara yavuyavu na ivi seghesi. Tousi na imogumogu ma iruru matadoga. ¹¹ Ma maranai Meri ikisi, “Yesu siraghe yai ivo meiri meme, akitai.” Ina sisiya iya ita tumetumei.

Yesu Iru Seghana Touvotaghotagho Ruwa Kurisi
(*Luk 24:13-35*)

¹² Weni berana murinai, Yesu iru seghana touvotaghotagho asi viruwa

kurisi na kana kita bogai, maranai iyawara ku meyagi yoghoyogho ikasikasibau. ¹³ Avai ikitai na ivovira asi rava ivi seghesi, bade asi sisiya iya ita tumetumei.

Yesu Iru Seghana asi Vi 11 Kurisi

(*Matiu 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Acts 1:6-8*)

¹⁴ Ma touna murinai, asi vi 11 ikamkam maranai ma Yesu iru seghana. Ivo meira kurisi, asi nota soruwana ma asi nuwa bagibagi kubina, “Mike da rava namada ikitaku ma ivi seghemi da siraghe yai avomeira meme, avikubina asi sisiya iya kota tumetumei?” ¹⁵ Ma ikisi bo, “Ko kasibau kona nae dobu tupana yavu ma varaku beibeina kona dimei rava yavu kurisi. ¹⁶ Ma rava iyai ina tumetumeku ma ina towasamagha na ina yawasa, ma rava iyai iya ina tumetumeku na kovoghina ina veiya. ¹⁷ Rava itumetumeku na aniba maragata kirakinisi ina berasi, kanuma berosi kaku wavai rava gwabisiyai ini kasibunisi ma pona viruwai ini sisiya. ¹⁸ Mike da mota ina veiya, bo gegura berosi inumai na iya ina siraghe. Imasi rava gubagubagisi ku tepasi ina terei na ini damisi ma ina yawasa.”

Meimeituwa Yesu Iveya Ku Kunuma Ighae

(*Luk 24:50-53; Acts 1:9-11*)

¹⁹ Bada Yesu ivi sisiya kurisi ikovi murinai, na Meimeituwa iveiya ighae ku kunuma ma kataiyana imake. ²⁰ Vagheina ma touvotaghotagho ikasibau inae dobu yavu sinesi yai iruguguya rava yavu kurisi, ma Bada sanasi yai inoya yavuyavu, ma ina maragatai iki nuwaghanisi na vagheina nuke iruseghana asi ruguguyai ma aniba berasi iberaberasi matakirasi na rava ivi matamatei.